

Digitalna nejednakost u ruralnim sredinama

Uskok Breulj, Iva

Master's thesis / Diplomski rad

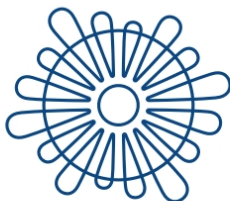
2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:539264>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za informacijske znanosti
Informacijske znanosti- knjižničarstvo

Iva Uskok Breulj

Digitalna nejednakost u ruralnim sredinama

Diplomski rad

Zadar, 2016.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Iva Uskok Breulj**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Digitalna nejednakost u ruralnim sredinama** rezultat mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mogega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mogega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 18. travanj 2016.

Sadržaj

Sadržaj	2
Sažetak.....	3
1. Uvod	4
2. Teorijska uporišta određenju pojma digitalna nejednakost.....	6
3. Čimbenici koji uzrokuju digitalnu nejednakost.....	10
3.1 Ekonomski čimbenici	10
3.2 Društveni čimbenici	12
3.3 Tehnološki čimbenici	14
3.4 Politički čimbenici	16
4. Digitalna nejednakost u Europi- pregled istraživanja	18
5. Prevladavanje digitalne nejednakosti.....	23
6. Digitalna nejednakost u Hrvatskoj- istraživanja	29
6.1 Ruralne sredine i digitalna nejednakost u Hrvatskoj	32
7. Istraživanje o digitalnoj nejednakosti u ruralnim sredinama	35
7.1 Uvod u istraživanje	35
7.2 Cilj istraživanja i hipoteze	36
7.3 Opis istraživačkog procesa.....	37
7.4 Uzorak i instrumenti istraživanja	38
7.5 Opis istraživačke metode.....	38
7.6 Digitalna nejednakost u ruralnim sredinama- interpretacija rezultata.....	40
7.7 Zaključak istraživanja	46
8. Zaključak	48
9. Popis literature	50
Abstract	53
Prilozi	54

Sažetak

Digitalna nejednakost je razlika u posjedovanju i korištenju informacijsko- komunikacijskih tehnologija, a posljedica je informacijskog društva koje se razvija velikom brzinom. Najčešće se očituje u razlici u posjedovanju i korištenju informacijsko- komunikacijskih tehnologija između određenih država, gradova, ili u razlici između ruralnih i urbanih sredina. Čimbenici koji uzrokuju digitalnu nejednakost su ekonomski, tehnološki, društveni i politički. Navedeni čimbenici međusobno su ovisni. Postoji mnogo načina na koje se može smanjiti ili prevladati digitalna nejednakost, jedan od tih načina je stjecanje kompetencija novih oblika pismenosti kao što je primjerice informacijska pismenost te omogućavanje pristupa novim tehnologijama onima koji ih nemaju kako ne bi bili društveno isključeni. U ovom radu su prikazani rezultati istraživanja digitalne nejednakosti u ruralnim sredinama s obzirom na društveno- ekonomske varijable kao što dob, spol i stupanj obrazovanja. Cilj istraživanja bio je utvrditi kako dob, spol i obrazovanje utječu na postojanje digitalne nejednakosti u mjestima Posedarje i Podgradina koji pripadaju Općini Posedarje. Rezultati su pokazali da na posjedovanje i korištenje informacijsko- komunikacijskih tehnologija najviše utječu dob stanovnika i stupanj obrazovanja, te da spol nije važan prediktor u postojanju digitalne nejednakosti u mjestima Posedarje i Podgradina.

Ključne riječi: digitalna nejednakost, informacijsko- komunikacijske tehnologije, ruralne sredine, informacijska pismenost

1. Uvod

Današnje društvo obilježeno je ubrzanim razvojem novih tehnologija. Došlo je do promjene u načinu poslovanja, školovanja, a naravno promjene su se dogodile i u svakodnevnom životu. Nove tehnologije iziskuju posjedovanje znanja i vještina korištenja istih, iz toga izlazi potreba za promjenom cjelokupnog školskog sustava. Društvo se mijenja kako se mijenja socijalni kontekst u kojem djeluje, te je teško izravno utjecati na takve promjene. Sa širom primjenom informacijske tehnologije omogućeni su preduvjeti za dubinsku promjenu ljudske interakcije i ulaskom u društva u cjelini u informacijsko doba. Informacijsko doba, koje neki nazivaju postindustrijsko društvo i nova ekonomija, Giddens definira kao ekonomiju u kojoj ideje, informacije i oblici znanja potiču inovacije i ekonomski rast.¹ Nadalje, navodi kako ekonomijom znanja dominira stalni protok informacija i mišljenja, kao i moćni potencijali znanosti i tehnologije.² Ovakav Giddensov stav upućuje na to da su informacije pokretač svega što nas okružuje, i da jedino pravilnim postupanjem s informacijama možemo u potpunosti participirati u društvu.

Internet, odnosno umreženost, danas je temelj interakcije među ljudima. No korištenje informacijskih tehnologija ne predstavlja dodatnu aktivnost ili privilegiju u smislu funkcioniranja u društvenom kontekstu – ono je prilično brzo od samih početaka interneta postalo nužnost i pravo svakog pojedinca unutar društva. Svako odstupanje od toga podrazumijeva društvenu izoliranost i isključenje – ili drugim riječima, nastaje problematika digitalne nejednakosti. Castells navodi da utjecaj umrežavanja koji se temelji na internetu ide dalje od samog broja korisnika: riječ je i o kvaliteti korištenja. Ključne ekonomske, društvene, političke i kulturne djelatnosti strukturiraju se uz pomoć i oko interneta i drugih računalnih mreža, te da je isključenje iz tih mreža jedan od najštetnijih oblika isključenja u našoj ekonomiji i našoj kulturi.³

Kvaliteta korištenja interneta očituje se u posjedovanju vještina koje su potrebne da bi se koristili internetom, te razvijanjem svijesti o pravilnom postupanju s informacijama na internetu. Društveno isključenje i digitalna nejednakost se tako ne očituju isključivo u materijalnom čimbeniku to jest u posjedovanju informacijsko- komunikacijskih tehnologija, već je to veoma složen lanac čimbenika koji su međusobno ovisni.

¹ Giddens, A. Sociologija. Zagreb: Nakladni zavod Globus, 2008. Str. 378

² Isto.

³ Castells, M. Internet Galaksija: razmišljanja o Internetu, poslovanju i društvu. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2003. Str. 13

U ovom radu istraživat će se digitalna nejednakost u ruralnim sredinama. Svrha rada je ukazati na nejednakost u posjedovanju i načinu korištenja novih tehnologija prema različitim obilježjima kao što su dob, spol i obrazovanje. Prvi dio rada je teorijski gdje je objašnjena problematika digitalne nejednakosti, ekonomski, društveni, tehnološki i politički čimbenici digitalne nejednakosti, prikazi istraživanja digitalne nejednakosti u Europi i Hrvatskoj, te ruralne sredine. Istraživački dio rada odnosi se na prikaz rezultata istraživanja o digitalnoj nejednakosti u ruralnim sredinama provedenog u mjestima Posedarje i Podgradina.

2. Teorijska uporišta određenju pojma digitalna nejednakost

Na početku ovog rada važno je definirati digitalnu nejednakost, te njezin utjecaj na društvo. U literaturi se, osim pojma digitalna nejednakost, koristi i pojam digitalna podjela te digitalni jaz koji se definira kao posljedica digitalne nejednakosti. Postoji mnogo definicija digitalne nejednakosti, no sve su slične i svi autori se uglavnom slažu oko činjenice da je digitalna nejednakost razlika između onih koji imaju, te onih koji nemaju pristup novim tehnologijama, te je osnovna pretpostavka digitalne nejednakosti mrežna uključenost ili isključenost. No, važno je isto tako naglasiti da faktori koji određuju digitalnu nejednakost nisu isključivo materijalne prirode, te se ne očituju samo u posjedovanju informacijsko- komunikacijskih tehnologija, već u znanjima i vještinama korištenja istih.

U Sociološkom rječniku postoje pojmovi *digitalni jaz* i *digitalna podjela*. Pod pojmom digitalni jaz naglašen je jaz između starijih i mlađih ljudi iz razloga što je starijim ljudima jako teško pratiti tehnološke promjene. Nadalje, spominje se razlika između muškaraca i žena jer žene manje koriste nove tehnologije. Kao najvažnija podijeljenost istaknuta je razlika u resursima, to jest razlika u onim koji imaju novac za kupovinu novih tehnologija i onih koji nemaju, te razlika u posjedovanju vještina korištenja novih tehnologija.⁴ Kad govorimo o vještinama korištenja novih tehnologija važno je spomenuti autora Van Dijka koji kao najvažnije ističe operacijske, formalne, informacijske, komunikacijske, kreativne i strateške vještine, te definira digitalnu nejednakost kao razliku u posjedovanju navedenih vještina. Nadalje, Dijk spominje nekoliko razina digitalne nejednakosti: pristup digitalnim tehnologijama, vještine korištenja digitalnih tehnologija i samo korištenje.⁵

Pojam vještina možemo dovesti u vezu s različitim vrstama pismenosti koje se također u današnje vrijeme sve češće spominju. No, pojam pismenost je širi pojam, te kao takav obuhvaća razne vještine. Razlog zbog kojih je istaknuta definicija Van Dijka je ta što on, za razliku od drugih autora materijalni pristup stavlja u drugi plan, a vještine korištenja novih tehnologija ističe kao najvažnije.

Osim Van Dijka koji posjedovanje vještina dovodi u izravnu vezu sa digitalnom nejednakosti, Željko Panian ističe da znanja i vještine pronalaženja informacijskih sadržaja nakon nekog vremena više nisu dostatna već njihove ambicije, želje i potrebe rastu, što u većini slučajeva rezultira pokretanjem nekog internetskog posla, kao što su primjerice trgovanje, burzovni poslovi, pružanje usluga, nakladništvo i slično.⁶

⁴ Rječnik sociologije.// Jadranka Čačić Kumpes; Josip Kumpes. Zagreb: Jesenski i Turk, 2008. Str. 73

⁵ Dijk, Jan A. G. M. van. Digital skills: Unlocking the Information Society. New York: Palgrave Macmillan, 2014. Str. 140

⁶ Panian, Željko. Digitalna podjela: novi informacijski izazov.// Informatologia 34, 3-4(2001), str. 202

U članku *Digitalna podjela: novi informacijski izazovi*, Panian definira digitalnu podjelu kroz tri „dubinska sloja“:

1. Prvi sloj - „Oni koji imaju“ i „Oni koji nemaju“
2. Drugi sloj - „Oni koji imaju“ i „Oni koji znaju“
3. Treći sloj - „Oni koji imaju“ i „Oni koji imaju kvalitetnije“.

Prvi sloj digitalne podjele definira temeljne odnose u suvremenom društvu s obzirom na to da su poslovne šanse i mogućnosti onih koji imaju pristup Internetu daleko veće od onih koji takvog pristupa nemaju.⁷ Panian posebno ističe treći sloj digitalne podjele koji je tek na pomolu, čak i u razvijenim sredinama, kao što su primjerice Sjedinjene Američke Države. Radi se o posjedovanju ili neposjedovanju pristupa širokopojasnim (engl. Broadband) internetskim uslugama, koje omogućuju obavljanje kompletnih poslova, tj. potpunu „internetizaciju“ svih poslovnih aktivnosti.⁸

Nejednakost u samom korištenju informacijsko- komunikacijskih tehnologija ovise o mnogim obilježjima kao što su na primjer: veličinu i vrstu kućanstva, uzrast, spol, rasnu pripadnost, mjesto stanovanja, stupanj obrazovanja, visinu prihoda, posebne potrebe i slično. No osim nejednakosti između različitih grupa, postoje i razlike između pojedinih zemalja, regija te između urbanih i ruralnih područja. Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) definira digitalnu podjelu kao razliku između pojedinaca, domaćinstava, poduzeća i zemljopisnih regija, različitog društveno-ekonomskog statusa, u korištenju i pristupu informacijskoj i komunikacijskoj tehnologiji te korištenju interneta za različite aktivnosti.⁹ Međunarodna telekomunikacijska organizacija daje nešto „skromniju“ definiciju digitalne nejednakosti te naglašava da jaz između onih koji imaju pristup novim tehnologijama i onih koji nemaju vodi ka marginaliziranju dijela društva.¹⁰

Navedene kategorije kao što su veličina i vrsta kućanstva, uzrast, spol, dob, rasna pripadnost, mjesto stanovanja, stupanj obrazovanja i drugi mogu poslužiti za određenje digitalne nejednakosti, te pomažu boljem razumijevanju ovog složenog problema. U istraživanjima koja ispituju digitalnu nejednakost mogu poslužiti i kao varijable za ispitivanje. Teorijsko razumijevanje problema jest uvjet za postavljanje dobre metodologije istraživanja.

Krištofić u svom radu „Digitalna nejednakost“ ističe kako je digitalna nejednakost izravno vezana uz društvenu nejednakost, odnosno da je uvjetovana društvenim prijeporima te se jedino smanjenjem društvene nejednakosti u cjelini može smanjiti i digitalna nejednakost.¹¹ Castells digitalnu nejednakost

⁷Usp. Isto.

⁸ Usp. Panian, Željko. Nav. dj., str. 202.

⁹ Understanding the digital divide. URL: <http://www.oecd.org/dataoecd/38/57/1888451.pdf> (2015-12-15)

¹⁰ Usp. International Telecommunication Union. URL:

https://www.itu.int/net/wsis/basic/faqs_answer.asp?lang=en&faq_id=43 (2015-12-15)

¹¹ Usp. Krištofić, Banimir. Digitalna nejednakost. // Sociologija i prostor 45, 2(176)(2007), str. 165.

promatra kroz razliku u pristupu internetu, te navodi da omogućavanje pristupa internetu onim koji ga nemaju kao takav ne rješava problem, ali je preduvjet za nadilaženje nejednakosti u društvu čije se dominantne funkcije i društvene skupine sve više organiziraju oko interneta.¹² Iz navedenog možemo vidjeti kako Krištofić i Castells ispred digitalne nejednakosti stavljaju upravo društvenu nejednakost, koja se očituje u razlici u posjedovanju novca, ekonomskom statusu, obrazovanju i drugim čimbenicima koje je potrebno prevladati da bi se stvorio preduvjet za smanjivanje digitalne nejednakosti.

Nadalje, postoje razlike na razini domaćinstava, starije populacije, osoba slabijeg imovinskog stanja ili pojedinaca koje zbog različitih oblika hendikepa nisu u mogućnosti služiti se tehnologijom.¹³ U tom, ali i svim ostalim prethodno navedenim slučajevima, digitalna nejednakost poprima jedan oblik društveno- psihološkog hendikepa koji stvara neprimjerenu društvenu klimu i manje mogućnosti za sve one koji su na takav način isključeni od ostatka društva.

Michael Gorman tvrdi da je digitalni jaz jedan od velikih klišeja informacijskog doba, te da, iako je taj klišej u potpunosti istinit, postoji mnogo veći, dugotrajniji i važniji jaz, a to je socijalni jaz. Socijalnim jazom smatra onaj jaz koji u pogledu obrazovanja, zdravstvene skrbi, stanovanja, mogućnosti zaposlenja te pismenosti i svih drugih čimbenika važnih za učenje, osnaživanje i ostvarivanje sreće diskriminira manjine i siromašne. Gorman ističe važnost knjižnica u prevladavanju digitalnog jaza, ali također naglašava kako knjižnica nije u mogućnosti u potpunosti prevladati digitalni jaz, te za razliku od drugih autora, smatra da je uz pristup novim tehnologijama i umreženosti važnije poticati djecu na čitanje i omogućiti im pristup knjigama.¹⁴

Gormanov stav o važnosti poticanja djece na čitanje daje novu dimenziju prevladavanja digitalne nejednakosti. Da bi se koristili internetom i općenito novim tehnologijama, za djecu je jako važna temeljna pismenost koja se stječe čitanjem i pisanjem. Današnje vrijeme je obilježeno korištenjem tehnologija već od najranije dobi, stoga djeca sve manje čitaju knjige i više su usmjerena sadržajima na mreži. Nije to u potpunosti negativno, no da bi razumjeli sadržaje na mreži i mogli promišljati o njima, jako je važno steći kompetencije temeljne pismenosti. UNESCO navodi temeljnu pismenost (*basic literacy*) kao preduvjet za sve druge pismenosti, te kao jednu od pismenosti preživljavanja 21. stoljeća ,uz računalnu, medijsku, kulturalnu i informacijsku pismenost.¹⁵

¹² Castells, M. Internet Galaksija: razmišljanja o Internetu, poslovanju i društvu. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2003. Str. 272

¹³ Ayanso, Anteneh; Cho I., Danny; Lertwachara, Kaveepan. The digital divide: global and regional ICT leaders and followers. // Information Technology for Development 16, 4(2010), str. 304.

¹⁴ Gorman, Michael. Postojana knjižnica: tehnologija, tradicija i potraga za ravnotežom. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2006. Str. 37-39

¹⁵ UNESCO literacy URL: <http://www.unesco.org/new/en/education/themes/education-building-blocks/literacy/> (2016-02-10)

Temeljna pismenost koja se stječe čitanjem i pisanjem pomaže kasnijem uspješnijem formalnom i neformalnom obrazovanju. Djeca stjecanjem kompetencija temeljne pismenosti potiču moždane aktivnosti i uče se disciplini što kasnije može biti veoma korisno u svladavanju složenijeg gradiva.

3. Čimbenici koji uzrokuju digitalnu nejednakost

Postoje mnogi čimbenici koji uzrokuju digitalnu nejednakost u svijetu, no za potrebe ovog rada odabrani su ekonomski, društveni, tehnološki i politički čimbenici. Navedeni čimbenici su odabrani pregledavanjem literature gdje se ustanovilo da su oni zajednički svim autorima. Castells digitalnu nejednakost promatra kroz nejednakost u pristupu internetu, razlike u dobi, spolu, obiteljskom statusu.¹⁶ U članku Jasmine Vrkić Dimić navodi se podjela prema ekonomskim resursima, geografiji, dobi, rodu, jeziku, obrazovanju, zaposlenju i invaliditetu.¹⁷ Van Dijk u knjizi *Digital Skills* navodi da ljudi koji su u dobroj poziciji u društvenom, ekonomskom i kulturalnom smislu imaju bolje predispozicije za razvijanje digitalnih vještina.¹⁸

Dakle, za opstanak i aktivno sudjelovanje u novom informacijskom društvu u kojem živimo važno da imamo resurse koji će nam omogućiti nabavu tehnologije koja nam je nužna za normalno funkcioniranje u društvu (na primjer računalo, telefon i slično) i plaćati pristup internetu, da imamo razvijenu svijest o načinima na koje ćemo koristiti nove tehnologije, te posjedujemo vještine kako bi ih mogli koristiti. Ekonomski, društveni, tehnološki i politički čimbenici međusobno su ovisni.

3.1 Ekonomski čimbenici

Ekonomski čimbenici kao uzrok digitalne nejednakosti u svijetu problem je na koji ne mogu utjecati obični građani, već različite organizacije, vladine udruge te promjene u zakonima o raspodjeli financijskih sredstava unutar svake pojedine zemlje. Američki i europski političari definiraju digitalni jaz kao pitanje pristupa, a kao moguće rješenje navode suradnju između privatnih i javnih sektora.¹⁹ Ovakav pristup tumači se kao prebacivanje odgovornosti s vladinih udruga na javne i privatne ustanove te svakog pojedinog stanovnika neke određene zemlje. U ovom kontekstu važno je promišljati i o ulozi institucija visokog obrazovanja koje trebaju promišljati o svojoj misiji. Institucije visokog obrazovanja trebaju prilagoditi svoje programe modernom svijetu, no za razliku od vladinih

¹⁶ Usp. Castells, M. Nav. Dj.

¹⁷ Dimić- Vrkić, J. Problem digitalne podjele. //Napredak 155 (2014.) URL: file:///C:/Users/marko/Downloads/Pages_from_Napredak_2014_4_06_vrkic.pdf Str. 421

¹⁸ Usp. Dijk, Jan A. G. M. van. Digital skills: Unlocking the Information Society. New York: Palgrave Macmillan, 2014. Str. 61

¹⁹ Usp. Epstein, D.; Nisbet, C.E.; Gillespie, T. Who's Responsible for the Digital Divide? Public Perceptions and Policy Implications. // The Information Society, 27(2011).

udruga obrazovne ustanove nisu u poziciji da financiraju nove tehnologije i donose nove odredbe i zakone na nacionalnoj, te suradnju na međunarodnoj razini.²⁰

Iz navedenog možemo zaključiti da obrazovne ustanove ovise o ekonomskim resursima što se tiče stvaranja uvjeta za učenje i poučavanje, te da problem financiranja trebaju rješavati ustanove koje su nadležne za to.

Ekonomska situacija neke pojedine zemlje izravno utječe u kojoj će mjeri u toj zemlji biti zastupljena digitalna nejednakost. Posjedovanje informacijsko- komunikacijskih tehnologija je pitanje posjedovanja kapitala koja nam omogućuju da ih posjedujemo. Važni ekonomski faktori koji utječu na digitalnu nejednakost su BDP, prosječne plaće građana, cijene informacijsko- komunikacijskih tehnologija, ulaganja u edukaciju građana, cijene pristupa internetu i slično.²¹ Dijk smatra da ekonomska participacija nije samo pitanje pronalaženja radnog mjesta, ona uključuje i razvijanje komunikacijskih vještina kako bi mogli konkurirati na tržištu rada, a vještine korištenja računala i pristupa internetu više nisu prednost pri zaposlenju, već uvjet.²²

Nove tehnologije i dostupnost istih povezuju se s otvaranjem novih radnih mjesta, ubrzanom proizvodnjom i povećanom potrošnjom, stoga se u zemljama koje su bogate materijalnim resursima novac stalno priljeva, a siromašne se zemlje teško mogu izvući iz loše materijalne situacije. Na ovaj način se samo produbljuje digitalna nejednakost. Stevenson ističe problem s kojim se političari danas najčešće bave: država mora pokušati ispuniti dvije osnovne i često kontradiktorne funkcije odjednom, mora stvoriti okruženje pogodno za stalno kolanje kapitala i politiku i programe koji se bave društvenim potrebama i dobrobiti svojih građana- radnika i potrošača.²³ Razlog zbog kojeg su ove dvije funkcije kontradiktorne je taj što okruženje pogodno za stalno kolanje kapitala vodi ka informatizaciji poslovanja što znači da se smanjuje broj ljudi kao radne snage. Smanjivanje broja ljudi kao radne snage nije u interesu građana jedne države jer to dovodi u pitanje njihovu egzistenciju.

Dimić kao mogući izvor neravnopravnosti ističe nejednaku platežnu moć između pojedinaca i društava koji utječu na visoke troškove nabave računala i dodatne opreme, visoke troškove telekomunikacija i ulaganja u infrastrukturu.²⁴ Države koje se nalaze u lošem ekonomskom stanju, bilo da imaju velike vanjske dugove ili loš BDP, prisiljene su smanjiti resurse predviđene za kupnju novih tehnologija i edukaciju svojih građana, što izravno potiče širenje digitalne nejednakosti.

²⁰ Usp. Epstein, D.; Nisbet, C.E.; Gillespie, T. Nav. Dj.

²¹ EU URL: <https://ec.europa.eu/digital-agenda/en/big-data> (2016-01-22)

²² Usp. Dijk, Jan A. G. M. van. Digital skills: Unlocking the Information Society. New York: Palgrave Macmillan, 2014. Str. 46

²³ Usp. Stevenson, S. Digital divide: a discursive move away from the real inequities. // The Information Society. 25(2009).

Zanimljivi su Castellsovi stavovi o ovoj temi, on naglašava pojavu takozvane nove ekonomije koju karakterizira razdoblje visokog rasta novih tehnologija ali s nepotpunim zaposlenjem i niskom inflacijom. Nadalje, visoki ekonomski rast temelji se na produktivnosti i konkurentnosti, inovacija je pokretačka snaga nove ekonomije, no financiranje je, naravno, izvor svega.²⁵ Castells razvoj novih tehnologija promatra iz drugačije perspektive te za njega brzi razvoj tehnologija znači i smanjenje potrebe za ljudima kao radnom snagom, a niska inflacija može dovesti do ekonomske krize jer se smanjuje kupovna moć.

Iz navedenoga se može zaključiti da novi oblici ekonomije koji su proizašli iz razvoja informacijsko-komunikacijskih tehnologija omogućuju ljudima lakšu suradnju, brže napredovanje, bolju dostupnost informacija, obavljanje poslova na daljinu te učenje na daljinu. Naspram toga, mijenja se i priroda poslova, smanjuje se potreba za ljudima kao radnom snagom, iziskuje se učenje tijekom cijeloga života i nerijetko se promijeni nekoliko radnih mjesta tijekom života.

3.2 Društveni čimbenici

Dimić, Krištofić, Castells i Van Dijk pod društvenim čimbenicima spominju dob, spol i obrazovanje. Istraživanje predstavljeno u članku *Digitalna nejednakost i Upotreba ITC-a u osnovnim školama* pokazala su da pristup internetu i korištenje računalne opreme rastu sa stupnjem obrazovanja, društvenim statusom i visinom prihoda. Muškarci češće koriste internet od žena, obitelji s djecom češće nego samohrane majke, a gradovi češće od ruralnih sredina. Imigranti, etničke skupine i manjine rjeđe su spojeni na Internet. Manje razvijene zemlje imaju i ograničen i mnogo skuplji pristup internetu.²⁶

Prema Dimić, mlađe osobe, u odnosu na starije, puno brže i lakše usvajaju tehnološke inovacije i prate njihov razvoj, ali ujedno predstavljaju i najranjiviju skupinu u društvu, pa se javlja potreba za sustavnim obrazovanjem mladih za nove tehnologije i većom međugeneracijskom solidarnošću sa starijima s ciljem smanjivanja međugeneracijskih podjela; žene čine 2/3 nepismenih u svijetu, što im ozbiljno ograničava pristup novim tehnologijama; jezik predstavlja osnovnu prepreku u okviru računalne komunikacije, uporabe raznovrsnih softvera i slično zbog predominacije engleskog jezika. Autorica također spominje invaliditet kao jedan od glavnih aspekata digitalne podjele te upozorava da

²⁵ Usp. Castells, M. Internet Galaksija: razmišljanja o Internetu, poslovanju i društvu. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2003. Str. 118

²⁶ Usp. B. Digitalna nejednakost. // Sociologija i prostor. 45, 2(2007). Str. 354-356.

upravo osobe s invaliditetom nailaze na niz poteškoća fizičke, ekonomske, društvene ili psihološke prirode.²⁷

U SAD-u su 2000. godine provedena istraživanja o dobnoj granici i korištenju interneta. Istraživanje je provedeno na 12 000 ispitanika, a pokazalo je da 13% ispitanika starijih od 65 godina ima pristup Internetu. Zanimljivo je da su ispitanici stariji od 65 godina na pitanje da li im je Internet preskup u 29% odgovorili da internet nije preskup, dok je na isto pitanje 47% ispitanika mlađih od 30 godina odgovorili da im je Internet preskup. Istraživanje je također pokazalo da će ispitanici stariji od 50 godina koristiti Internet samo ako su na to prisiljeni na poslu, a u slobodno vrijeme im pristup Internetu ne igra veliku ulogu.²⁸

Ovakve rezultate možemo povezati sa nedovoljnom informiranošću starijih osoba o cijenama novih tehnologija na tržištu u odnosu na mlađe osobe koje posjeduju bolja znanja u korištenju novih tehnologija te više istražuju kako bi pronašli najpovoljnija rješenja. Ako uzmemo u obzir da su osobe treće životne dobi uglavnom u mirovini te im je manja platežna moć nego mlađim osobama koje su radnom odnosu, onda možemo vidjeti kako nedovoljno znanje može uzrokovati nepotrebne troškove. Važno je naglasiti da je uključivanje osoba treće životne u informacijsko društvo jako važno kako se ne bi osjećali društveno isključenima i kako bi mogli ispuniti svoje slobodno vrijeme kojeg u mirovini imaju na pretek. Osobe treće životne dobi su ranjiva skupina ljudi jer imaju potrebu za participacijom u društvu a nemaju iste sposobnosti za korištenje novih tehnologija i usvajanje novih znanja kao mlađe stanovništvo.

Van Dijk izdvaja da je obrazovanje također pokazatelj velikih razlika u korištenju novih tehnologija i interneta. Obrazovanjem se budi svijest o potrebi korištenja novih tehnologija u suvremenom društvu. Obrazovani građani često su bolje upućeni u nove trendove u poslovanju i nalaze se na boljim radnim mjestima nego neobrazovani pa je stoga i za očekivati da će njihova radna mjesta od njih zahtijevati stalno učenje i cjeloživotno obrazovanje. Također, mlađe stanovništvo, koje internet koristi u školi te u slobodno vrijeme za upoznavanje prijatelja i svakodnevnu komunikaciju, lakše mogu participirati u društvu i na budućem radnom mjestu od starijeg stanovništva.²⁹

Krištofić kao rješenje za ovaj oblik digitalne nejednakosti različite ustanove koje nisu u sustavu formalnog obrazovanja mogu puno doprinijeti kroz različite tečajeve, seminare, radionice za opismenjavanje građana koji vještine korištenja tehnologijom i pretraživanja informacija nisu stekli formalnim obrazovanjem. Ovo rješenje moglo bi pomoći i osobama koje se tijekom svog formalnog

²⁷ Dimić- Vrkić, J. Problem digitalne podjele. //Napredak 155 (2014.) URL: file:///C:/Users/marko/Downloads/Pages_from_Napredak_2014_4_06_vrkic.pdf (2016-10-20) Str. 421

²⁸ Usp. Loges, E. William; Jung, J. Joo. Exploring the Digital Divide: Internet Connectedness and Age. // Communication Research, 28, 4(2001). Str. 541-542

²⁹ Usp. Dijk, Jan A. G. M. van Digital skills: Unlocking the Information Society. New York: Palgrave Macmillan, 2014. Str. 48

obrazovanja nisu koristili novim tehnologijama jer one naprosto nisu postojale u ovom obliku u kojem su danas a radno mjesto im na primjer zahtjeva ove vještine korištenja novim tehnologijama.³⁰

Knjižnice su ustanove koje svojim djelovanjem potiču razvoj različitih vještina korištenja novih tehnologija. Organiziraju različite tečajeve i programe koji su uglavnom besplatni i dostupni svim građanima zajednice u kojoj djeluju. Javne knjižnice su kulturna središta zajednica u kojima djeluju pa možemo reći da je velik je utjecaj knjižnica u smislu neformalnog obrazovanja građana, te u prevladavanju digitalne nejednakosti. Detaljnije o utjecaju knjižnica u prevladavanju digitalne nejednakosti pisat će se u poglavlju *Prevladavanje digitalne nejednakosti*.

3.3 Tehnološki čimbenici

Informacijsko- komunikacijske tehnologije najvažniji su tehnološki čimbenik koji uzrokuje digitalnu nejednakost. UNESCO³¹ je informacijsko-komunikacijske tehnologije definirao kao kombinaciju informacijskih i drugih tehnologija, posebice komunikacijskih, te naglašava važnost informacijsko-komunikacijskih tehnologija u svakodnevnoj komunikaciji, učenju i životu općenito. UNESCO kontinuirano ističe zabrinutost zbog digitalne podjele, uzrokovane neujednačenim širenjem i uporabom suvremenih tehnologija, između nacija i između različitih regija te bojazan o njenom daljnjem ubrzanom produbljivanju.

Zanimljivo je kako Webster kao jedan od pet kriterija informacijskog društva navodi tehnološki kriterij (uz ekonomski, profesionalni, prostorni i kulturološki). U tehnološkom smislu ističe da informacijsko društvo nema bitno društveno utemeljenje, a pripisuju mu se važni društveni utjecaji. Nadalje, naglašava da su nove tehnologije najvažniji indikator modernih vremena, a uključuju kabel i satelitsku televiziju, računalnu komunikaciju, osobna računala, procesore i slične objekte, te da ovakav obujam tehnoloških inovacija mora dovesti do stvaranja novog svijeta. Širenje nacionalne, međunarodne i globalne razmjene informacija između i unutar banaka, korporacija, vlada, fakulteta i dobrovoljnih tijela, pokazuje trend osnivanja tehnološke infrastrukture koja je prikladno opremljena.³²

³⁰ Usp. Krštofić, B. Digitalna nejednakost. // Sociologija i prostor. 45, 2(2007). Str. 169

³¹ UNESCO URL: <http://en.unesco.org/themes/ict-education> (2015-20-12)

³² Webster, F. The theories of the Information Society. 2nd Edition. London: Routledge. 2008.

Navedeni tehnološki kriterij informacijskog društva, ujedno je i tehnološki čimbenik digitalne nejednakosti, kako su tehnologije najvažniji indikator modernih vremena, tako je rasprostranjenost istih doveo do razlike između onih koji imaju resurse kako bi ih kupili, i onih koji to nemaju.

Istraživanje koje je provela Internacionalna telekomunikacijska unija 2005. godine pokazuju podatke o broju (na 100 stanovnika) pretplatnika klasičnih telefonskih linija i mobitela, te broju instaliranih osobnih računala različitih zemalja svijeta. Osim telefonskih linija i broj instaliranih računala, ispitala se korištenosti interneta u istim zemljama. Zemlje koje su bile uključene o ovo istraživanje su Azija, Afrika, Sjeverna i Južna Amerika, Europa, Oceanija i svijet općenito. Rezultati istraživanja pokazali su da pretplatnici klasičnih telefonskih linija i korisnici interneta jedva prelaze polovicu svjetske populacije. Bolje je stanje u navedenim zemljama koje imaju razvijenu telefonsku infrastrukturu, no nema nijedne zemlje u kojoj je korisnika interneta više od 30 na 100 stanovnika. Obje Amerike telefonskom su mrežom mnogo bolje pokrivena iako jako zaostaju Kuba s 8,80 posto i Haiti sa 6,58 posto telefonskih pretplatnika.

Iz navedenog istraživanja možemo zaključiti da se ne radi smo u velikoj razlici u posjedovanju informacijsko- komunikacijskih tehnologija u različitim zemljama svijeta, već se velike razlike bilježe i kod stanja unutar svake pojedine zemlje. Svaka država bi unutar sebe trebala imati takvo uređenje da omogući svim svojim građanima jednaka prava na pristup novim tehnologijama, no to je naravno nemoguće zbog velikih razlika u financijskim mogućnostima ne samo svake pojedine zemlje, već i razlike između urbanih i ruralnih naselja te obitelji koje žive tim naseljima. Ista istraživanja provedena su i kasnijih godina, iz dobivenih rezultata možemo vidjeti napredak u navedenim zemljama, no on je ipak neznatan što opet dovodi do zaključka da je malo učinjeno da se nerazvijenim zemljama omogući bolji pristup informacijsko- komunikacijskim tehnologijama.

U knjizi *Techologies of Choice* autorica objašnjava problem s telecentrima u ruralnim područjima u Čileu, te navodi da su ruralne sredine često slabo naseljene pa nije profitabilno ulagati u njih. Nadalje, navodi da su korisnici telecentara mladi obrazovani ljudi te obično muškarci, a u ruralnim područjima obično živi starije stanovništvo nižeg stupnja obrazovanja.³³ Ovakav stav možemo primijeniti i na druge segmente pristupa i širenja informacija, kao što su primjerice otvaranje domova za javna okupljanja gdje bi bio omogućen otvoren pristup internetu. Teško je naći ulagače koji će riskirati svoj novac i započeti bilo kakve projekte u ruralnim sredinama. Tehnološki aspekt digitalne nejednakosti ima izravan utjecaj na učenje i organizaciju školstva. Naime, Castells navodi kako s obrazovanje i učenje tijekom cijeloga života postali ključni čimbenik poslovnog uspjeha i samoostvarenja, škole su mjesta gdje se stiče formalno obrazovanje, a većina škola posjeduje računala i pristup internetu.

³³ Kleine, D. *Technologies of Choice? :ITCs, Development, and the Capabilities Approach*. London: The MIT Press, 2013.Str. 88

Castells osim posjedovanja informacijsko- komunikacijskih tehnologija naglašava i važnost stručnog osoblja u školama, tj. učitelja koji će se znati koristiti novim tehnologijama i znati svoja znanja prenijeti učenicima.³⁴

U Hrvatskoj situaciju s telefonijom i općenito mrežnu pokrivenost prati HAKOM- Hrvatska regulatorna agencija za mrežne djelatnosti. HAKOM je nacionalna regulatorna agencija za obavljanje regulatornih i drugih poslova u okviru djelokruga i mjerodavnosti propisanih Zakonom o elektroničkim komunikacijama, Zakonom o poštanskim uslugama i Zakonom o regulaciji tržišta željezničkih usluga.³⁵ HAKOM se, između ostalog, bavi analizom tržišta vodeći se pritom preporukama Europske komisije. Jedno od provedenih istraživanja u 2014. godini odnosilo se na tržište maloprodaje širokopojsnog pristupa internetu. Provedena su i brojna druga istraživanja kojima agencija želi dobiti podatke o stvarnom stanju mreža u Hrvatskoj, kako bi dalje mogla razvijati strategije poslovanja.³⁶

Prema podacima HAKOM-a, u Hrvatskoj je 2014. godine bilo 4.461.352 korisnika telefonskih usluga u pokretnoj mreži, 1.355.421 korisnika u nepokretnoj komunikacijskoj mreži, te 1.340.967 priključaka širokopojsnog pristupa internetu.³⁷

Razlog zbog kojeg je potrebno provoditi takva istraživanja je kako bi se ispitalo tržište u svrhu daljnjeg razvoja i smjera kretanja, to jest kako bi se ispravili eventualni nedostaci i dobio uvid u stvarnu situaciju tržišta elektroničkih komunikacija. HAKOM istražuje situaciju s telefonijom svaka tri mjeseca, te su svi rezultati istraživanja vidljivi na njihovim mrežnim stranicama, što je veoma korisno za usporedbu podataka te za neka buduća istraživanja.

3.4 Politički čimbenici

Većina prethodno navedenih čimbenika nije u moći običnih ljudi već vlasti koje donose zakone i odredbe, no, ako ćemo dublje razmišljati o samom problemu vlasti, ljudi su ti koji ju biraju. Ovdje je važno spomenuti pojam informacijske politike koje Castells definira kao novu političku dinamiku koju karakterizira internet. Internetom se koriste političari kako bi utjecali na mišljenja ljudi i kreirali sliku koju žele stvoriti u javnosti. Ovakav oblik komunikacije mijenja samu dinamiku odnosa i ostavlja prostor za razne manipulacije. Ono što možemo izdvojiti kao pozitivno je to što više nema političkih

³⁴ Castells, M. Internet Galaksija: razmišljanja o Internetu, poslovanju i društvu. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2003. Str. 283

³⁵ HAKOM URL: <http://www.hakom.hr/default.aspx?id=43> (2016-02-10)

³⁶ Usp. Isto.

³⁷ HAKOM. URL: <http://www.hakom.hr/default.aspx?id=60> (2016-02-14)

tajni, a kao negativno to što političari još uvijek ograničeno koriste internet kao sredstvo komunikacije.³⁸

Komunikacija na internetu je dvosmjerna, političari preko službenih ili privatnih stranica šalju poruke građanima, no isto tako i građani mogu pozitivno ili negativno komentirati djelovanje političara. U tome se očituje politička i građanska sloboda govora. Demokratske zemlje dopuštaju sudjelovanje građana u politici i slobodu javnih okupljanja i govora, te slobodan protok informacija između građana i njihovih lidera. Države koje su liberalnije po pitanju ljudskih prava u političkoj participaciji, imaju tendenciju manje ograničavati svoje građane na slobodu govora u virtualnom prostoru³⁹ Nasuprot demokratskih zemalja, Krištofić opisuje situaciju s Kubom na kojoj je pristup internetu moguć samo za odabrane na sveučilištu i za neka radna mjesta, a individualnog pristupa internetu nema. Slično je i u Mijanmaru gdje svaki vlasnik računala mora imati licencu i nema javnog pristupa internetu. Navedeni podaci vode ka tome da Kuba i Mijanmar na svojim kontinentima zauzimaju posljednja mjesta u proširenosti informacijsko-komunikacijske tehnologije.⁴⁰ Upotreba informacijsko-komunikacijskih tehnologija za otvaranje komunikacijskih postupaka i postupaka odlučivanja u demokratskim procesima uključuje e- suradnju i e- odlučivanje građana u procesu određivanja politika i vlade, prihvaćanje zakona, kontroli izabranih predstavnika, te u postupku stvaranja politika unutar političkih organizacija.⁴¹

Nove tehnološke mogućnosti ne rješavaju osnovne probleme nedostatka uključenosti građana u politiku koji je posljedica manjka motivacije i vještina korištenja novih tehnologija. Kanali na kojima se raspravlja zahtijevaju visoku količinu informacija, komunikacijskih vještina, strategiju, te kreativne mogućnosti. Ove vještine su nejednako podijeljene s ljudima s visokim i niskim stupnjem obrazovanja. Bez adekvatnih digitalnih vještina među populacijom, internet će samo povećati nejednakost sudjelovanja u političkoj sferi života.⁴² Idejna svrha uključivanja građana u političke odluke putem novih medija vodi ka demokraciji, no isto tako vodi ka sve većoj isključenosti onih koji nemaju mogućnosti i znanja korištenja interneta ili drugih medija. Uključenost građana u politiku koristeći informacijsko- komunikacijske tehnologije povezane su s posjedovanjem informacijsko-komunikacijskih tehnologija i pristupa internetu. Ako uzmemo u obzir da političke odluke izravno utječu na živote svih građana, bez obzira na dob, spol, razinu pismenosti, obrazovanje, osobna

³⁸ Usp. Castells, M. Nav.Dj. Str. 174

³⁹ Usp. Robinson, K. K. , Crenshaw, E. M. Reevaluating the Global Digital Divide: Socio-Demographic and Conflict Barriers to the Internet Revolution. //Sociological Inquiry 80, 1 (2010.)

⁴⁰ Krištofić, B. Nav. Dj. Str. 170

⁴¹ Veljković, B., Volčanjek, J. Komunikacijska tehnologija i participacija. URL: <http://www.tf.ni.ac.rs/casopis/zbornik17/4.pdf> (2016- 02-14) Str. 34

⁴² Usp. Dijk, Jan A. G. M. van Digital skills: Unlocking the Information Society. New York: Palgrave Macmillan, 2014. Str. 48

primanja, zanimanje, onda dolazimo do zaključka da će građani koji ne posjeduju informacijsko-komunikacijskih tehnologije i vještine korištenja istih, osim u svakodnevnom životu, i u političkom smislu biti društveno isključeni.

4. Digitalna nejednakost u Europi- pregled istraživanja

Digitalna nejednakost očituje se, kao što je već navedeno, u razlici između onih koji imaju pristup informacijsko- komunikacijskim tehnologijama i onima koji tu privilegiju nemaju. Isto je i s razvijenim i nerazvijenim zemljama Europe. Razvijene zemlje su one koje imaju razvijenu industrijsku proizvodnju i gospodarstvo. Najrazvijenije su države zapadne, sjeverne i dijelom južne i srednje Europe. Pri samom vrhu su Nizozemska, Danska, Švedska, Finska, Njemačka, Luksemburg. Bivše socijalističke zemlje istočne i jugoistočne Europe su slabije razvijene. To su države nastale raspadom SSSR-a i Jugoslavije, te Poljska, Češka, Mađarska, Slovačka, Rumunjska, Bugarska i Albanija.⁴³

Usporedbom literature koja se bavi problematikom digitalne nejednakosti Europe, može se zaključiti da se za razvijene zemlje i nerazvijene zemlje ta razlika očituje u nekoliko razlikovnih čimbenika: razlike između pojedinaca, domaćinstava, poslovnih subjekata, geografskih područja, uključujući zajednički faktor različitih društveno-ekonomskih razina uzimajući u obzir mogućnosti pristupa informacijsko-komunikacijskim tehnologijama.

Svi navedeni čimbenici mogu poslužiti i za analizu digitalne nejednakosti unutar pojedine države, ali su istovremeno i temelj za analizu na međudržavnoj razini.⁴⁴ Nadalje, razlike se dodatno granaju unutar pojedinih čimbenika; tako da se element pojedinca može dalje dijeliti na dob, spol, rasu, obrazovanje, primanja ili etničku pripadnost. Domaćinstva se dijele na broj ukućana (veličina obitelji), jezik svakodnevnog govora, manjinsku pripadnost te ukupne prihode. Poslovni subjekti se mogu razdvojiti na temelju razlika u tehničkoj spremnosti, prihodima te vrsti djelatnosti. Naposljetku, za geografska područja se mogu navesti potkategorije veličine područja te definiranja nekog područja kao urbanog ili ruralnog.⁴⁵

Ruralne sredine Europe uglavnom se tradicionalno definiraju kao prostori kojima su glavni resursi gospodarske djelatnosti, osobito poljoprivreda i šumarstvo. No, ruralni prostori mogu biti definirani u pogledu društveno- prostornih karakteristika, kao mjesta slabe naseljenosti koja su prostorno udaljena

⁴³ Feletar, D. Šiljković, Ž. Geografija: Udžbenik iz geografije za 3. razred ekonomske škole. Zagreb: Meridijani, 2014. Str. 9-10

⁴⁴ Usp. Lengsfeld H. B., Jörn. An Econometric Analysis of the Sociodemographic Topology of the Digital Divide in Europe. // The Information Society 27(2011), str. 141 - 157.

⁴⁵ Usp. Çılan, C.A.; Bolat, B.A; Coşkun, E. Analyzing digital divide within and between member and candidate countries of European Union. // Government Information Quarterly 26, 1(2009), str. 99.

od gradova. Međunarodne organizacije kao što su OECD i EUROSTAT (*European statistics*) različito definiraju ruralne sredine, no ono što navode i jedni i drugi su niska gustoća naseljenosti te značajna ulog poljoprivrede u lokalnom gospodarstvu.⁴⁶

Gledano u cjelini, svi navedeni faktori predstavljaju različite mogućnosti napretka pojedinca i društva ali i okosnicu za kreiranje sve dubljih razdora među tim istim pojedincima i društvima. Generalizirajući na temelju prethodnih definicija se može zaključiti da u europskim zemljama to znači nemogućnost kvalitetnog funkcioniranja unutar društva, gubitak pristupa umjetničkim/ili intelektualnim sadržajima. Takvo što je pogubno za sve radno sposobne ljude; njihovi uvjeti adekvatnog obrazovanja i mogućnosti kompetitivnog sudjelovanja na tržištu rada time postaju kompromitirani, stvarajući time nejednake uvjeti za aktivno i radno sposobno stanovništvo. Istovremeno, za starije osobe to znači nemogućnost obavljanja banalnih zadataka poput plaćanja računa ili saznavanja dnevnih novosti. Također, osobe s teškoćama u razvoju trebaju dodatne, prilagođene metode pristupa različitim sadržajima koje i njima trebaju omogućiti samoostvarenje i participaciju u društvu.

Naglasak u analizi digitalne nejednakosti europskih zemalja se stavlja na kvalitetu infrastrukture unutar pojedine države koja omogućuje (ili ne omogućuje) kvalitetan pristup internetu. Na razini Europe postoje organizacije koje se bave praćenjem razvoja i korištenja tehnologija te se angažiraju u pružanju tehnološke potpore zemljama kojima je potrebno. Jedna od takvih organizacija je i Međunarodna telekomunikacijska organizacija (*International telecommunication union*) koja djeluje na području zemalja koje su članice UN-a (*United nations*). Prema UN-ovim rezultatima o raširenosti informacijsko-komunikacijskih tehnologija na razini pojedinih europskih država, tri vodeće države su Luksemburg, Švedska te Danska. Istovremeno, tri najlošije rangirane razvijene države su Španjolska, Portugal te Grčka.⁴⁷ Autori navode podatke o „e-spremnosti“ za zemlje članice Europske unije; na toj listi tri vodeće zemlje su Danska, Švedska te Ujedinjeno Kraljevstvo. Na začelju liste od razvijenih zemalja su Španjolska, Italija i Portugal.⁴⁸ Što se tiče pretplatnika telefona, najviše ih je u Luksemburgu koji je i svjetski rekorder s 207,41 pretplatnika na 100 stanovnika. Mobiteli su, također, premrežili Europu. I tu vodi Luksemburg (154,83), a slijedi ga Litva (127,10).⁴⁹

Navedeni podaci odnose se isključivo na razvijene zemlje Europe, te možemo vidjeti kako se rezultati s najbolje i najlošije rangiranim zemljama poklapaju. Ako uzmemo u obzir da su pri samom vrhu u

⁴⁶ Labrianidis, L., Kalogeressis, T. The digital divide in Europe's Rural Enterprises. *European Planning Studies* 14, 1 (2006). URL: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09654310500339109> (2016-02-13) Str. 24

⁴⁷ Usp. Çılan, C.A.; Bolat, B.A; Coşkun, E. Analyzing digital divide within and between member and candidate countries of European Union. // *Government Information Quarterly* 26, 1(2009), str. 100.

⁴⁸ Usp. Isto. Str. 100.

⁴⁹ Krštofić, B. Digitalna nejednakost. // *Sociologija i prostor*. 45, 2(2007). Str. 169

raširenosti informacijsko- komunikacijskih tehnologija te e- spretnosti Danska i Švedska, to potvrđuje prethodno navedenu tezu da ekonomska situacija države uvjetuje postojanje digitalne nejednakosti u njoj.

Nadalje, na temelju istraživanja koje su proveli Cruz Jesus i Bacao⁵⁰ kao najvažnije čimbenike digitalne podjele navode raširenost pristupa internetu, postotak populacije koja koristi internet, te postotak domaćinstava s pristupom na internet. Prema njihovom istraživanju, tri vodeće države u rasprostranjenosti informacijsko- komunikacijskih tehnologija su Danska, Finska i Luksemburg. Kao posebno izdvojene najslabije razvijene države su Grčka i Italija.

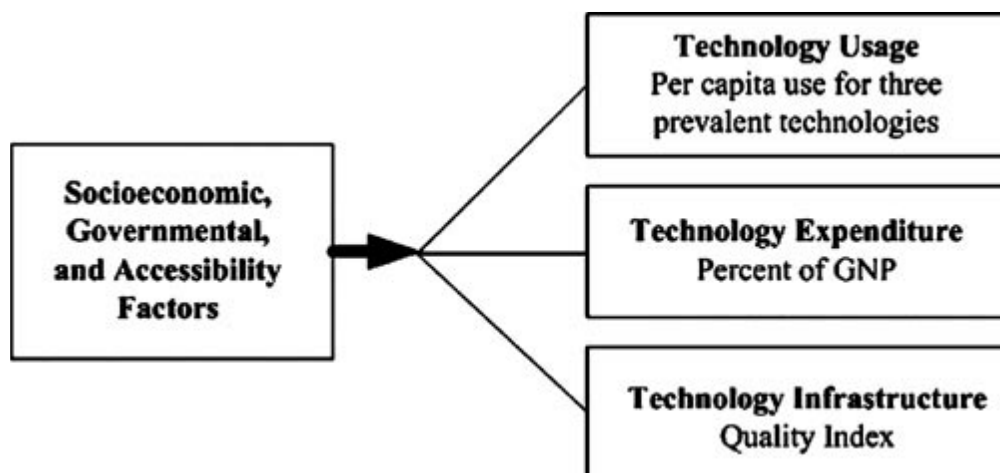
Europska unija također provodi istraživanja o informacijsko- komunikacijskim tehnologijama, te organizira razne projekte smanjenja digitalne nejednakosti. Na njihovim mrežnim stranicama možemo vidjeti da im je djelovanje usmjereno na ostvarivanje doprinosa u određivanju europskih propisa o telekomunikacijama, zaštiti interesa potrošača, uspostavi tehničkih normi te poticanju istraživanja i inovacija.⁵¹ Važno pitanje koje se postavlja u članku „Global Digital Divide: Influence of Socioeconomic, Governmental, and Accessibility Factors on Information Technology“, a može se primijeniti na cjelokupnu problematiku digitalne nejednakosti, je kako će ove velike promjene utjecati na naše živote i hoće li prednosti koje nose informacijsko- komunikacijske tehnologije povećati već postojeći jaz i nejednakost u korištenju istih, ili će vlade pronaći način da udovolje svima?⁵²

⁵⁰ Usp. Cruz-Jesus, F.; Bacao, F. Digital divide across the European Union. // Information & Management 49(2012), str. 278 - 291.

⁵¹ Europska unija URL: http://europa.eu/pol/infso/index_hr.htm (2016-02-13)

⁵² Usp. Pick B., James; Azari, R. Global Digital Divide: Influence of Socioeconomic, Governmental, and Accessibility Factors on Information Technology. // Information Technology for Development 14, 2(2008) Str. 95

Autori navedenog članka nude model koji se može primijeniti na razvijene zemlje i zemlje u razvoju.

Slika 1: Model za udruženje društveno- ekonomskih, državnih, i faktora dostupnosti sa tehnologijom⁵³

Kao što možemo vidjeti iz prethodne slike model prikazuje udruženje odabranih društveno-ekonomskih, državnih, i faktora dostupnosti na tri zavisna faktora tehnologije- faktor korištenja, faktor troška i faktor infrastrukture. Autori su koristili podatke iz Izvješća o globalnoj konkurentnosti⁵⁴ kako bi dobili osnovne podatke o zemljama, a kao temelj za svoje istraživanje postavili šest ključnih pitanja:

1. Koji su najvažniji društveno- ekonomski, državni i faktori dostupnosti koji utječu na prosječno korištenje tehnologije -konkretnije osobnih računala po glavi stanovnika?
2. Koji su najvažniji društveno- ekonomski, državni i faktori dostupnosti koji utječu na izdatke za informacijsko- komunikacijsku tehnologiju?
3. Koji su najvažniji društveno- ekonomski, državni i faktori dostupnosti koji utječu na kvalitetu infrastrukture informacijsko- komunikacijskih tehnologija?
4. Koje su razlike u društveno- ekonomskim, državnim i utjecajima dostupnosti u prosjeku po glavi stanovnika u korištenju osobnih računala, internetskih domena između razvijenih i nerazvijenih zemalja?

⁵³ Pick B., James; Azari, R. Global Digital Divide: Influence of Socioeconomic, Governmental, and Accessibility Factors on Information Technology. // Information Technology for Development 14, 2(2008) Str. 95

⁵⁴ Usp. Isto.

5. Koje su razlike u društveno- ekonomskim, državnim i faktorima dostupnosti u državnim izdacima za informacijsko- komunikacijske tehnologije prosjeku po glavi stanovnika?

6. Koje su razlike u društveno- ekonomskim, državnim i faktorima dostupnosti koji utječu na infrastrukturu informacijsko- komunikacijskih tehnologija između razvijenih zemalja i zemalja u razvoju?⁵⁵

Razlog zbog kojeg je prikazan ovaj model je taj što bi se mogao primijeniti na razvijene zemlje i zemlje u razvoju, te dati malo dublju sliku stvarnog stanja što se tiče samih čimbenika koji utječu na korištenje informacijsko- komunikacijskih tehnologija. U slijedećem poglavlju kratko će se prikazati podaci o korištenju informacijsko- komunikacijskih tehnologija u razvijenim zemljama Europe. Odabrano je samo nekoliko zemalja koje se spominju u literaturi a navedene zemlje su rangirane prema one koje imaju najmanju digitalnu nejednakost (vrh liste) te onih koji imaju najveću (dno liste).

Kako bi se dao istinit pregled podataka o digitalnoj nejednakosti u zemljama Europe, teško je uzeti u obzir sve čimbenike koji su autori koristili u svojim istraživanjima, no možemo istaknuti one zajedničke a to su posjedovanje fiksnih telefonskih linija, posjedovanje mobilnih uređaja, posjedovanje osobnog računala i pristup internetu. Digitalna nejednakost je globalni fenomen proizašao iz tehnološkog napretka i razvoja informacijsko-komunikacijskih tehnologija. Radi se o nepoželjnom efektu sveopće digitalizacije gdje pojedinci ili društva u cjelini ostaje ostavljeni sa strane zbog nemogućnosti pristupa i korištenju digitalnih sadržaja. To se najčešće manifestira kroz nemogućnost pristupanja internetu, mreži koja je sinonim za paradigmu umreženog društva. Kroz tu istu ideju se nastoji sustavno homogenizirati različite sadržaje, odnosno pristup istim sadržajima učiniti jednostavnijim i bržim.

⁵⁵ Usp. Pick, B James. Isto. Str. 95-97.

5. Prevladavanje digitalne nejednakosti

Pri prevladavanju digitalne podjele, treba naglasiti važnost politike i regulatorne reforme. Vlade trebaju prepoznati gospodarsku aktivnost koja može proizaći iz elektroničke trgovine, a neke zemlje trebaju biti usmjerene na smanjenje digitalnog jaza pojačanjem i proširenjem infrastrukture, kako bi se informacije lakše širile i kako bi se poboljšale vještine pojedinaca i radnika. Posebna pažnja treba biti posvećena javnim ustanovama, kao što su knjižnice, škole, sveučilišta i slično, gdje pojedincima treba biti omogućen pristup internetu bez ikakvih troškova, kako bi mogli razviti vlastite vještine. Također, multilateralna suradnja smatra se važnom za smanjenje razlike u međunarodnoj digitalnoj podjeli - suradnjom s drugim zemljama i učenjem iz tuđih pogrešaka i iskustava.⁵⁶

Proces prevladavanja digitalne podjele je veoma složen proces koji zahtjeva ekonomski, društveni i politički angažman. Kao što je prethodno navedeno, čimbenici koji uzrokuju digitalnu nejednakost su ekonomski, društveni, tehnološki i politički, no isto tako navedeni čimbenici potrebni su u prevladavanju digitalne nejednakosti. Svaka država unutar sebe treba donositi zakone i odredbe koji pogoduju širenje informacijsko- komunikacijskih tehnologija, te omogućiti građanima pravo na informacije bez obzira gdje se nalazili. Kao društveni aspekt prevladavanja digitalne nejednakosti treba buditi svijest o potrebi stjecanja vještina korištenja novih tehnologija, te poticati ranjive skupine kao što su primjerice osobe treće životne dobi i osobe s niskim stupnjem obrazovanja na korištenje novih tehnologija.

Dijk i Dursen navode nekoliko koraka kojima država može potaknuti razvoj digitalnih vještina:

- Uvođenje računala i pristupa interneta u škole (bez računala i pristupa internetu učenici i studenti ne mogu razvijati svoje vještine);
- Standardiziranje vještina potrebnih za korištenje novih tehnologija i njihovo uvođenje u kurikulum;
- Podizanje svijesti o važnosti posjedovanja vještina korištenja novih tehnologija;
- Organiziranje sudionika u ovom području i poticanje istih da rade zajedno kako bi predložiti neku nacionalnu ili lokalnu politiku za rješavanje problema;
- Obrazovna politika na svim razinama (u većini zemalja vlada je odgovorna za uređenje školstva stoga je dužna obrazovati nastavnike, investirati u nove tehnologije i slično);
- Poticanje građana na korištenje usluga pružanja informacija i obavljanja raznih transakcija preko interneta (na ovaj način se građane potiče na razvijanje digitalnih vještina);

⁵⁶ Usp. Understanding the digital divide. URL: <http://www.oecd.org/dataoecd/38/57/1888451.pdf> (2016-01-30)

- Otvoreni pristup u javnim knjižnicama, domova gdje se odvijaju društvena okupljanja i drugih javnih zgrada.⁵⁷

O važnosti otvorenog pristupa (*public access*) u javnim knjižnicama piše Bertot u svom članku *Public Access Technologies in Public Libraries: Effects and Implications*, u kojem je prikazano istraživanje o otvorenom pristupu tehnologijama. Istraživanje je provedeno u trideset pet javnih knjižnica u Americi, a uključivalo je knjižnice u gradskim, prigradskim i ruralnim mjestima, te knjižnice Indijanaca koje služe populaciji od nekoliko stotina do pola milijuna ljudi. Zajednice u kojima je provedeno istraživanje varirale su u pogledu rase pripadnosti, dobi, stupnja obrazovanja, osobnih primanja i slično. Istraživačka pitanja koja su postavljena su:

U kojem društvenom i knjižničnom kontekstu knjižnica pruža usluge otvorenog pristupa tehnologijama?

- Koje usluge otvorenog pristupa knjižnica stavlja na raspolaganje svojoj zajednici?
- Koje bi usluge otvorenog pristupa tehnologijama knjižnica željela pružiti svojoj zajednici?
- Koji je odnos između usluga otvorenog pristupa tehnologijama koje knjižnica već pruža i onih koje bi knjižnica željela pružiti svojoj zajednici?
- Koje su pogodnosti za knjižnicu i zajednicu u pružanju otvorenog pristupa tehnologijama?
- Koji su problemi i prepreke s kojima se knjižnica susreće u pružanju otvorenog pristupa tehnologijama svojim korisnicima?
- Kako knjižnice održavaju i upravljaju svojim uslugama otvorenog pristupa tehnologijama?⁵⁸

Kao zaključak autor navodi da je okruženje otvorenog pristupa tehnologijama sve složenije i raste u troškovima financiranja, održavanja i upravljanja, osoblju i tehničkoj podršci. Narodne knjižnice su vladale područjem otvorenog pristupa uspješno više od petnaest godina, no, to naravno zahtjeva veliki angažman. S obzirom da se povećavaju troškovi poslovanja zbog inflacije, nastaje potreba za inovacijama i stalnom nadogradnjom tehnologija. Autor na kraju članka postavlja pitanje u kojoj je mjeri otvoreni pristup tehnologijama isključiva odgovornost knjižnice, te koliko cijela zajednica treba raditi na osiguranju otvorenog pristupa tehnologijama kako bi se bar malo smanjio pritisak na javne knjižnice.⁵⁹

⁵⁷ Usp. Dijk, Jan A. G. M. van., Dursen, A. J. A. M. van. Digital skills: Unlocking the Information Society. New York: Palgrave Macmillan, 2014. Str. 152

⁵⁸ Usp. Bertot, C.J. Public Access Technologies in Public Libraries: Effects and Implications// Information Technology & Libraries 28, 2 (2009.) URL: <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=b2d48b23-13f6-4892-858c-17cd9aa8043f%40sessionmgr115&hid=106> (2016-02-10) Str. 1-3

⁵⁹ Usp. Bertot, C.J. Nav. Dj. Str. 11

Nadalje, Bertot naglašava da su knjižnice rasprostranjenošću interneta dovedene u neodrživ položaj. Bez značajnijeg obvezivanja lokalnih, federalnih i državnih vlasti da osiguraju veću podršku knjižnicama, one neće moći konkurirati internetu i služiti svim ljudima što je njihova glavna svrha. Narodne knjižnice i pristup internetu, usluge i programi koje pružaju nalaze se u čudnom položaju, te će upravo ovakvi izazovi odrediti poslovanje narodnih knjižnica u budućnosti.⁶⁰

Otvoreni pristup tehnologijama omogućava ljudima koji u svojim domovima nemaju računala i pristup internetu da se informiraju u knjižnici ili na nekom drugom mjestu. Knjižnice trebaju uključiti korištenje informacijsko- komunikacijskih tehnologija i pristup internetu kao dio svojih usluga kako bi mogle opstati u informacijskom društvu. U ruralnim sredinama, gdje ne djeluju knjižnice ili neke druge javne ustanove trebalo bi ostvariti javnim pristup tehnologijama na drugim mjestima kao što su primjerice domovi za okupljanje ili mjesta gdje je najveća koncentracija ljudi. Jedino zajedničkim angažmanom zajednica može omogućiti svim svojim žiteljima otvoren pristup tehnologijama i tako pomoći smanjenju digitalne nejednakosti.

Mnogi su projekti u knjižnicama u svijetu omogućili korisnicima da imaju pristup internetu, da se mogu služiti računalima te da steknu kompetencije informacijske, računalne i drugih pismenosti 21. stoljeća. Jedan od takvih projekata je Bill Gatesov projekt za javne knjižnice.⁶¹ Naime, Bill Gates je zajedno sa svojom suprugom osnovao fondaciju koja se isključivo bavi humanitarnim akcijama i dobrotvornim radom. On je prepoznao potrebu ljudi za internetom te zaključio da internet umnogome može pomoći ljudima u traženju potrebnih informacija kao što su informacije o zdravlju, upravljanje financijama, traženje posla, pomoć u obrazovanju i održavanje kontakata s drugim ljudima. Povezao je knjižnice i internet kao dva najjača čimbenika pomoću kojih ljudi dobivaju željene informacije i tako krenuo sa svojim projektima. Gates fondacija svoj rad usmjerava na donacije računala i priključak brzog interneta narodnim knjižnicama u nerazvijenim zemljama kako bi se smanjila digitalna nejednakost.⁶² Samo od 2003. godine Gates fondacija donirala je javnim knjižnicama više od 17 000 američkih dolara za tehničku podršku, nadogradnju, povezanost i tečajeve za „Ostanimo povezani“ (*Staying Connected*) programe.⁶³

Na stranicama Bill Gates fondacije ističe se važnost interneta i razlog zbog kojeg fondacija toliko truda ulaže u opskrbu knjižnica informacijsko- komunikacijskim tehnologijama. Navode da u vremenima u

⁶⁰ Bertot, C.J. Public libraries and the Internet 2008 -2009: Issues, implications, and challenges. // First Monday 14, 11 (2009.) URL: <http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/viewArticle/2700/2351> (2016-02-24)

⁶¹ Usp. Blumenstein, L. New Round of Gates State Grants.// [Library Journal](#). 133(2008)

⁶² Usp. Blumenstein, L. New Round of Gates State Grants.// [Library Journal](#). 133(2008)

⁶³ Bertot, C. J... [et al]. Public access computing and Internet access in public libraries: The role of public libraries in e-government and emergency situations. // First Monday 11, 9 (2006.) URL: <http://uncommonculture.org/ojs/index.php/fm/article/view/1392/1310> (2016- 02-12)

kojima ekonomske, socijalne i globalne prilike ovise o pristupu internetu, nedostatak pristupa znači i nedostatak prilika. Samo trideset pet posto svjetske populacije je povezano na internet, a ljudi u ruralnim i siromašnim zajednicama imaju najmanje šanse za pristup internetu i stjecanju vještina korištenja novih tehnologija. Putem interneta ljudi traže posao, pronalaze tržište za svoje proizvode, imaju pristup vladinim programima, uče nove vještine putem online tečajeva, sudjeluju u društvenim interakcijama s udaljenim članovima obitelji i prijateljima. U kontekstu javnih knjižnica navode da us svijetu postoji više od 320 000 javnih knjižnica i da ih se 70% nalazi u razvijenim i tranzicijskim zemljama, te da su to jedina mjesta gdje se svaka osoba, bez obzira na obrazovanje i razvijene vještine može imati pristup internetu. ⁶⁴

Mjere za suzbijanje digitalne nejednakosti odnose se uglavnom na opremu i pristup internetu. Kako je navedeno na stranicama Gatesove fondacije, mogućnost pristupa internetu sa sobom nosi "privilegiju" participacije u društvu. Međutim, manje se pozornosti posvećuje kvaliteti korištenja novih tehnologija i pravilnom postupanju s informacijama. Stoga je veliki broj projekata u knjižnicama usmjeren upravo na opismenjavanje korisnika. Mnogo je istraživanja napravljeno upravo o posjedovanju vještina različitih pismenosti, te mnogo članaka napisano na tu temu. Knjižnice danas na svojim mrežnim stranicama nude tutoriale informacijskog opismenjavanja, provode tečajeve korištenja računala, te upućuju korisnike na pravilno pretraživanje i pronalaženje relevantnih informacija.

Prema ALA-i „Korisnike treba potaknuti da: budu svjesni potrebe za informacijom; prepoznaju informaciju koja može riješiti problem; pronađu potrebnu informaciju; vrednuju informaciju; organiziraju je te koriste informaciju učinkovito.“⁶⁵ Nadalje, ALA naglašava kako je početak 21. stoljeća prozvan informacijskim dobom zbog eksplozije informacija i informacijskih izvora pa studenti ne mogu sva potrebna znanja naučiti u nekoliko godina fakulteta. Informacijsko opismenjavanje ih opskrbljuje kritičkim vještinama potrebnima da postanu neovisni za cjeloživotno učenje. ALA- in Predsjednički odbor za informacijsku pismenost kaže da su informacijski pismeni ljudi oni koji su naučili kako učiti, jer znaju kako je znanje organizirano, kako pronaći i koristiti informacije na takav način da i drugi mogu učiti od njih. To su ljudi spremni na cjeloživotno učenje, jer oni uvijek mogu pronaći informacije potrebne za bilo koji zadatak ili odluku.⁶⁶

Programi informacijskog opismenjavanja ostvaruju se kroz takozvane tutoriale, to jest kratke, otvorene i zatvorene tečajeve i prezentacije, a njihova analiza pokazuje da mahom obuhvaćaju sljedeće module, odnosno sadržajne cjeline:

⁶⁴ Bill and Melinda Gates foundation URL: <http://www.gatesfoundation.org/Pages/home.aspx> (2016-01-16)

⁶⁵ Špiranec, S. Informacijska pismenost – ključ za cjeloživotno učenje. // Edupoint: časopis o primjeni informacijskih tehnologija u obrazovanju 3, 17(2003). URL: http://www.carnet.hr/cimages/edupoint/ep_17_1.pdf (2016- 01-16)

⁶⁶ ALA URL: <http://www.ala.org/acrl/issues/infolit/intro> (2016-02-12)

- definiranje informacijskog problema (formuliranje upita, definiranje ključnih riječi, proširenje/sužavanje strategije pretraživanja)
- vrste informacijskih izvora i njihovo korištenje (knjige, priručnici, znanstveni i popularni časopisi, baze podataka, Internet)
- pronalaženje izvora
- strategije pretraživanja (sintaksa, ključne riječi, tezaurus ili indeks)
- informacije na webu
- vrednovanje informacija
- etika korištenja izvora (citiranje, plagijati)⁶⁷

Špiranec zaključuje da Amerika i Australija prednjače u uspješnosti programa za opismenjavanje jer su u svoje programe uključile suradnju nastavnika i knjižničnog osoblja. Razvoj koncepta informacijske pismenosti u Europi vidno zaostaje za naznačenim trendovima u ostalim dijelovima svijeta. Iako iz raznih studija i strategija organizacija poput UN-a, EU-a ili Unesco-a proizlazi da obrazovni, gospodarski i politički europski sustavi uviđaju da će uspjeh u 21. st. ovisiti o sposobnostima pronalaženja i korištenja informacija, u žarište stavljaju skrb o tehnološkoj infrastrukturi i informatičke vještine kao primarno područje djelovanja.⁶⁸

Neosporna je uloga knjižnica u informacijskom društvu kod premošćivanja ili bar smanjivanja digitalne nejednakosti, stoga je potrebno stanovnike mjesta u kojem knjižnica djeluje pravovremeno obavijestiti o novim programima i uslugama koje su besplatne a mogu puno pomoći u stjecanju novih znanja i vještina. U mjestima u kojima pak ne djeluju knjižnice, kao što je veliki broj ruralnih sredina, treba pronaći druga rješenja kako stanovnici takvih područja ne bi bili isključeni.

Prema IFLA- inom manifestu za digitalne knjižnice premostiti digitalnu podjelu ključni je čimbenik postizanja ciljeva milenijskog razvoja Ujedinjenih naroda. Pristup informacijskim izvorima i sredstvima komunikacije podržava zdravlje i obrazovanje kao i kulturni i ekonomski razvitak. Diseminacija informacija omogućuje građanima sudjelovanje u cjeloživotnom učenju i obrazovanju. Informacije o svjetskim postignućima dozvoljavaju svakome konstruktivno sudjelovanje u razvoju svoga društvenog okruženja. Jednaki pristup kulturnom i znanstvenom nasljeđu čovječanstva pravo je svake osobe i pomaže promidžbu učenja i razumijevanja bogatstva i raznolikosti svijeta, ne samo za sadašnju generaciju nego i za one koje dolaze. Knjižnice su dugo bile temeljni posrednici u poticanju mira i ljudskih vrijednosti. Danas knjižnice djeluju digitalno i njihove digitalne usluge otvaraju novu

⁶⁷Usp. Špiranec, S. Nav. Dj.

⁶⁸ Usp. Isto.

brazdu prema univerzumu znanja i informacija, povezujući kulture mimo geografskih i društvenih granica.“⁶⁹

⁶⁹ IFLA/UNESCO manifest za digitalne knjižice. URL: <http://www.ifla.org/files/digital-libraries/documents/ifla-unesco-digital-libraries-manifesto-hr.pdf> (2016-02-20)

6. Digitalna nejednakost u Hrvatskoj- istraživanja

U Hrvatskoj je napravljeno nekoliko istraživanja na temu digitalne nejednakosti i nekoliko je autora pisalo o ovoj problematici. Važno je za početak naglasiti da je Hrvatska po europskim pokazateljima među bolje plasiranim zemljama što se tiče samog posjedovanja i korištenja informacijsko-komunikacijskih tehnologija, no problemi u pojedinim dijelovima zemlje i u pojedinim segmentima društva dakako postoje. Istraživanja koja su provedena u Hrvatskoj temeljila su se na sljedećim varijablama: spol dob ispitanika, pristup informacijama- komunikacijskim tehnologijama, način upotrebe informacijsko- komunikacijskih tehnologija, učestalost korištenja i slično. Neka od istraživanja uključila su i zanimanje roditelja, regiju u kojoj ispitanici žive, veličinu i položaj mjesta.⁷⁰

Institut za državna istraživanja 2004. godine proveo je istraživanje unutar kojih je obuhvaćena opremljenost kućanstava informacijsko- komunikacijskim tehnologijama te obilježja korisnika interneta u uzorak nisu bili uključeni ni učenici ni studenti jer se smatra da su to najbrojnije skupine korisnika interneta.⁷¹

Istraživanje je obuhvatilo 2.220 ispitanika i svi su bili punoljetni. Prednost je ovog uzorka, za razliku od uzoraka učenika ili studenata, što uključuje sve one obitelji koje nemaju djecu u školi pa osigurava bolju reprezentativnost ukupne populacije. Istraživanje je, dakle, obuhvatilo opremljenost kućanstava informacijsko- komunikacijskim tehnologijama prema raznim segmentima kao što su prihodi po članu obitelji, broju članova obitelji te, ono što je posebno zanimljivo za ovaj rad, prema tipu naselja.

Rezultati su pokazali da nema statističkih značajnih razlika između sela i gradova u posjedovanju telefonskog priključka, razlike u posjedovanju mobitela su statistički značajne ali nisu velike, dok su mnogo veće razlike u posjedovanju osobnog računala i priključka na internet. Nadalje, istraživali su se korisnici interneta prema spolu i dobi, korisnici interneta prema obrazovanju, zanimanju te osobnim primanjima, te osnovni profil korisnika interneta. Kao što je navedeno ispitivane su osobe koje nisu ni učenici ni studenti, a rezultati su pokazali da su najveće razlike u korištenju interneta vezane uz zanimanje i obrazovanje.⁷²

Nasuprot ovoga, gdje su ispitivane punoljetne osobe koje nisu ni učenici ni studenti, Baratelo i Marušić su 2006. godine objavile rezultate istraživanja o digitalnoj podjeli kod učenika osmih razreda 121 osnovne škole u Republici Hrvatskoj. Učenike se ispitivalo o korištenju informacijsko-komunikacijskih tehnologija kod kuće i u školi. Rezultati su pokazali da ne postoji značajna razlika u

⁷⁰ Usp. Didović, A. Vatroslav, Z. Upotreba ITC-a u osnovnim školama- analiza digitalne podjele u RH.// Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje, 15,2 (2013.) Str. 356.-359.

⁷¹ Krštofić, B. Nav. Dj. Str. 171

⁷² Usp. Isto.

posjedovanju računala kod kuće između učenika koji žive na selu i onih koji žive u Zagrebu. Što se tiče samog korištenja informacijsko- komunikacijskih tehnologija u školi, ta razlika između učenika koji žive u manjim i u većim mjestima nije značajna što znači da naš obrazovni sustav ne produbljuje digitalnu nejednakost između urbanih i ruralnih sredina. Nadalje, ispitivani su i korištenje računala obzirom na obrazovanje roditelja, korištenje elektroničke pošte te korištenje računala kod kuće i u školi ali s obzirom na spol. Rezultati ovog istraživanja, kao i prethodnog, ukazuju na razlike u posjedovanju i korištenju informacijsko- komunikacijskih tehnologija u kućanstvima s obzirom na veličinu mjesta, regiju, te obrazovni status roditelja.⁷³

Navedena istraživanja upućuju na zaključak da postoje indicije o postojanju digitalne nejednakosti između gradova i sela u Hrvatskoj postoji, te da je posebno naglašen kod osoba slabijeg društveno- ekonomskog statusa. Ovim istraživanjima nisu ispitivani načini na koje osobe koriste informacijsko- komunikacijske tehnologije pa o različitim oblicima pismenosti kao što su primjerice informacijska, računalna ili informatička pismenost ne možemo donositi zaključke.

Slično istraživanje provele su Didović i Zovko (2013.) samo što su ovim istraživanjem bili obuhvaćeni učenici četvrtih razreda osnovnih škola i to na razini Zagreba i okolice. Autori su krenuli od hipoteze da postoji značajna razlika u digitalnoj podjeli između učenika u urbanoj i ruralnoj sredini.⁷⁴ Ispitivano je devetnaest razrednih odjela u devet osnovnih škola iz urbane i ruralne sredine. Učenicima je podijeljen upitnik koji se sastojao od 31 pitanja. Pitanja su se odnosila na obilježja učenika, pristup i način upotrebe informacijsko- komunikacijskih tehnologija (osobnih računala, interneta i mobilnih telefona) te učestalost njihovog korištenja. Rezultati su prikazani u četirima skupinama. Prva skupina obuhvaća demografske karakteristike ispitanika. Druga, treća i četvrta skupina odnose se na pristup, način upotrebe i učestalost korištenja informacijsko- komunikacijskih tehnologija: mobilnih telefona, osobnih računala te interneta. U svim skupinama ustanovljene su razlike između urbanih i ruralnih sredina te je iz rezultata jasno vidljiva razlika u obrazovanju roditelja djece koja žive u ruralnoj i urbanoj sredini, kao i razlika u posjedovanju i korištenju računala i pristupa internetu, no te razlike nisu velike.

Značajne razlike između ruralne i urbane sredine zabilježene su s obzirom na prihode. Rezultati pokazuju kako je najveći broj roditelja iz ruralne sredine završio srednju školu, dok su roditelji učenika iz urbane sredine u najvećem broju završili fakultet.⁷⁵ Iz navedenog možemo zaključiti da stupanj

⁷³ Usp. Marušić I., Baratelo, I. Digitalna podjela učenika u hrvatskim školama: razlike u korištenju računala s obzirom na socio- demografske varijable. // Sociologija sela 44(2006.) URL: <http://www.idi.hr/images/Sociologija%20sela%202006-2-3.pdf#page=51> Str. 211-215

⁷⁴ Didović, A. Vatroslav, Z. Upotreba ITC-a u osnovnim školama- analiza digitalne podjele u RH.// Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje, 15,2 (2013.) Str. 355-363

⁷⁵ Didović, A. Vatroslav, Z. Upotreba ITC-a u osnovnim školama- analiza digitalne podjele u RH.// Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje, 15,2 (2013.) Str. 355-363

obrazovanja najčešće utječe na visinu prihoda, stoga možemo pretpostaviti da roditelji sa završenim fakultetom imaju više novca i lakše im je omogućiti svojoj djeci pristup informacijsko-komunikacijskim tehnologijama.

Batarelo i Marušić u već navedenom istraživanju utvrdile su kako postoji statistički značajna razlika u učestalosti korištenja računala i interneta kod kuće i u školi s obzirom na veličinu mjesta te s obzirom na regiju iz koje učenici dolaze, dok je ovo istraživanje pokazalo kako danas ne postoji razlika između učenika ruralne i urbane sredine s obzirom na učestalost korištenja računala i interneta kod kuće te mobitela za pristup internetu. Statistički značajna razlika zabilježena je i u korištenju mobilnih telefona i s obzirom na korištenje interneta za pristup društvenim mrežama. Učenici iz ruralne sredine u većem broju pristupaju društvenim mrežama, dok se učenici iz urbane sredine češće koriste internetom za pronalaženje informacija.⁷⁶

Osim korištenja informacijsko-komunikacijskih tehnologija kod kuće i u školi, učenici se njima mogu služiti i u knjižnici. Danas gotovo svaka knjižnica u Hrvatskoj u sklopu svojih usluga nudi i korištenje računala te pristup internetu. Kompetentnost korištenja knjižnica ili knjižnična pismenost (library literacy) preteča je informacijske pismenosti. Ostvaruje se upućivanjem i poučavanjem o korištenju određene knjižnice, njezinih usluga i izvora. Danas se obrazovne aktivnosti u knjižnicama sve više razvijaju prema informacijskoj pismenosti kako bi korisniku omogućili usvajanje vještina pristupa i korištenja izvora bez obzira na to gdje se oni nalaze. Posrijedi je dakle evolucija edukacije korisnika, što je uočljivo u činjenici da se mnogi programi edukacije korisnika rekonceptualizirani i preimenovani u programe informacijske pismenosti kako bi mogli zadovoljiti potrebe u sve složenijem informacijskom okružju koje se odlikuje razvitkom novih tehnologija i većom raznolikošću medija i usluga.⁷⁷

Razlog zbog kojeg se u ovom djelu rada spominje informacijsko opismenjavanje je taj što se uz prevladavanje digitalne podjele između ruralnih i urbanih sredina, osim osiguravanjem tehnološke potpore, treba osigurati stjecanje kompetencija korištenja informacijsko-komunikacijskih tehnologija. Stričević navodi da iako se često nagađa da novom naraštaju mladih ljudi koji su odrasli uz informacijsko komunikacijsku tehnologiju, poznatom kao Google naraštaju, nije potrebno informacijsko opismenjivanje, istraživanja pokazuju upravo suprotno. Naime, iako su uglavnom računalno pismeni, pripadnici ovoga naraštaja su ipak uvelike informacijski nepismeni. Uočava se

⁷⁶ Usp. Marušić I., Batarelo, I. Digitalna podjela učenika u hrvatskim školama: razlike u korištenju računala s obzirom na socio- demografske varijable. //Sociologija sela 44(2006.) URL: <http://www.idi.hr/images/Sociologija%20sela%202006-2-3.pdf#page=51> Str. 215

⁷⁷ Špiranec, S. Informacijska pismenost- ključ za cjeloživotno učenje. // Edupoint 3, 17 (2003) URL: http://edupoint.carnet.hr/casopis/cimages/edupoint/ep_17_1.pdf (2016-02-25) Str. 5

slabo razvijena svijest o informacijskoj potrebi, neprepoznavanje značajnih informacija, nerazvijena mjerila vrednovanja. Ovakva situacija može biti izazov za knjižnice.⁷⁸

Važna je uloga školskih, visokoškolskih knjižnica i narodnih knjižnica u opismenjavanju korisnika, osobito ako u službenom nastavnom planu škola i fakulteta nema poučavanja kompetencijama informacijske pismenosti. Isto je sa starijim stanovništvom, ukoliko im se ne omogući stjecanje vještina računalne i informacijske pismenosti, biti će društveno isključeni.

Špiranec naglašava da je informacijska pismenost širi pojam koji uključuje ostale tipove pismenosti jer zahvaća, za razliku od primjerice digitalne ili medijske pismenosti, različite pojavnosti informacija; od oralnih informacija, analognih izvora tiskanih na papiru pa sve do digitalnih informacija. U informacijskoj pismenosti isprepliću se sposobnosti korištenja tiskanih izvora, knjižnica, digitalne građe i medija, a budući da tek njihov zbir stvara temelje za učenje tijekom cijeloga života, informacijska se pismenost može nazvati krovnom pismenošću.⁷⁹

Ako uzmemo u obzir da je informacijska pismenost ključ za cjeloživotno učenje, a knjižnice imaju veliku ulogu u formalnom i neformalnom obrazovanju korisnika, onda je važno osigurati korisnicima programe opismenjavanja.

6.1 Ruralne sredine i digitalna nejednakost u Hrvatskoj

Prema OECD ruralna i urbana područja se razlikuju obzirom na gustoću naseljenosti stanovništva. Prema njemu se na lokalnoj razini (općine i gradovi) područja klasificiraju kao ruralna ili urbana na temelju praga od 150 stanovnika na km².⁸⁰ U svijetu se za određivanje ruralnih područja najčešće koriste kriteriji OECD-a, a u Europi kriteriji Europske unije. Za potrebe svojih raščlamba OECD razlikuje funkcionalna ili upravna područja, prema stupnju ruralnosti, pa razlikuje:

- Izrazito ruralna područja, u kojima živi više od 50% stanovnika u ruralnim komunama;
- Pretežno ruralna područja, u kojima 15-50% stanovnika živi u ruralnim komunama;
- Izrazito urbana područja, u kojima manje od 15% stanovnika živi u ruralnim komunama.

⁷⁸ Usp. Rubinić, D. Stričević, I. Visokoškolska knjižnica u programima opismenjavanja studenata: Istraživanje programama sveučilišne knjižnice Sveučilišta Karl- Franzes University Graz. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54,4 (2011.) URL: file:///C:/Users/marko/Downloads/vbh_54_4_rubinic_stricevic.pdf (2016-02-25) Str. 25

⁷⁹ Lasić, Lazić, J., Špiranec, S. Zorica, Banek, M. Izgubljeni u novim okruženjima- pronađeni u informacijskom opismenjavanju. Medijska istraživanja 18,1 (2012.)

⁸⁰ Understanding the digital divide. URL: <http://www.oecd.org/dataoecd/38/57/1888451.pdf>

Prema navedenim kriterijima, 2001. godine Hrvatska je imala 47,6% seoskog stanovništva i 6.001 ruralno naselje.⁸¹

Na razini cijele Hrvatske o ruralnom razvoju brine Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije.⁸² Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije obavlja upravne i druge poslove, a na razini općina, gradova i županija to su lokalne samouprave i agencije. Konkretno, za ruralni razvoj zadarske županije brine se AGRRA (Agencija za ruralni razvoj zadarske županije)⁸³

Ruralne sredine u Hrvatskoj u odnosu na gradove nisu u zavidnoj poziciji. Prema statistikama, ljudi koji se rađaju na selima nakon nekog vremena odlaze živjeti u gradove uglavnom zbog boljih životnih uvjeta. U selima uglavnom ostaje starije stanovništvo, a škole i vrtići broje sve manje djece. Ovim problemom se, između ostalih, bavi Alija Hodžić te u svom radu *Socijalna struktura i mobilnost seoskog stanovništva* daje uvid u situaciju u kojoj se hrvatska sela nalaze.

Naime, seobe su jednosmjerne- iz manjih i od glavnih prometnica udaljenih sela u veća sela ili manja gradska naselja na značajnijim prometnicama ili izravno u veće gradove. Seli se i iz manjih u veće gradove, posebno u glavni grad i tri velika regionalna centra. Njegovo je mišljenje da bi takav bi smjer kretanja mogao zaustaviti tek ravnomjerniji razvoj naselja, kao mreže naselja.⁸⁴ Ovakav trend urbanizacije za sobom ostavlja novu dobnu strukturu seoskog stanovništva, mijenja se priroda poslova u selima, selo više ne može konkurirati gradu što se tiče posjedovanja i korištenja informacijsko-komunikacijskih tehnologija što izravno upućuje na stvaranje sve većeg jaza između gradova i sela.

Hodžić i Cifrić se slažu oko činjenice da su globalizacija i industrijalizacija bitno promijenile živote ruralnog stanovništva koje se u velikoj mjeri moderniziralo, te da Hrvatska bilježi velike seobe iz sela u gradove. Nadalje, Cifrić spominje sintagmu “četvrti svijet” koja se inače odnosi na nerazvijene zemlje koje ne pokazuju znakove razvoja. Ova sintagma se, prema Cifriću, može primijeniti na hrvatska sela, no on naglašava kako su sela ipak kultivirani “četvrti svijet” jer su ruralni prostori kultivirani prostori.⁸⁵ U selima se mijenja i društveni život, žene su ravnopravne muškarcima, a stariji ljudi nisu više čuvari tradicije. Priroda poslova dovodi do ugroženosti ljudi starijih dobnih skupina, a umjesto životinja kao radne snage dolaze strojevi. Svi ovi čimbenici utječu na proizvodnju, potrošnju, natalitet (za poljoprivredne poslove nisu više potrebni mnogobrojni članovi obitelji)...⁸⁶

⁸¹ Defilippis, P. Hrvatska u ruralnom prostoru Europe. // Sociologija sela 43 (2005.)

⁸² Ministarstvo ruralnog razvoja URL: <https://razvoj.gov.hr/pristup-informacijama/16> (2016-02-12)

⁸³ AGRRA URL: <http://www.agrra.hr/> (2016-02-12)

⁸⁴ Usp. Hodžić, A. Socijalna struktura i mobilnost seoskog stanovništva. // Sociologija i prostor 147-148 (2000.) URL: [file:///C:/Users/marko/Downloads/147_148_1_2_3%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/marko/Downloads/147_148_1_2_3%20(2).pdf) (2016-01-27) Str. 516

⁸⁵ Usp. Isto. Str. 392

⁸⁶ Usp. Cifrić, I. Nav. Dj.. Str. 398

Iz navedenog možemo zaključiti da su hrvatska sela globalizacijom pretrpjela velike reforme, osim negativnih čimbenika kao što je iseljavanje seoskog stanovništva, sela su umrežena te u teoriji mogu konkurirati gradu. S druge strane, umreženost je dovela do sve većeg jaza između gradova i sela. Posljedice digitalne nejednakosti su velike društvene razlike u obrazovanju, pismenosti, kompetencijama, participiranju u društvu te samoostvarenju između onih koji imaju privilegiju korištenja tehnologija i cjeloživotnog učenja, i onih koji ju nemaju. Pravo na informacije je jedno od temeljnih ljudskih prava za koja su brojni ljudi građani zakinuti samo zato jer su se rodili na nekom mjestu koje nije dovoljno ekonomski stabilno.

Kao moguće rješenje Hrvatska bi trebala mijenjati zakone i odredbe o financiranju obrazovanja i opismenjavanja stanovništva, omogućiti jeftiniji i brži pristup internetu, omogućiti knjižnicama i drugim obrazovnim ustanovama odvojen budžet za financiranje novih tehnologija, poučavati djecu o pravilnom postupanju s informacijama već u višim razredima osnovnih škola, omogućiti suradnju profesora i knjižničara u opismenjavanju građana te poticati stanovništvo na društveno- koristan rad i sudjelovanje u humanitarnim akcijama.

7. Istraživanje o digitalnoj nejednakosti u ruralnim sredinama: razlike u posjedovanju i načinu korištenja informacijsko- komunikacijskih tehnologija s obzirom na neke društveno- ekonomske varijable

U ovom poglavlju predstavljaju se rezultati istraživanja, te daje pregled metodoloških postupaka koji su korišteni u istraživanju. Uz prikaz strukture istraživanja, uzorka i tijeka istraživanja, analiziraju se dobiveni podaci te se iznose zaključci.

7.1 Uvod u istraživanje

Ovim istraživanjem želi se ispitati kako spol, dob i obrazovanje utječu na posjedovanje informacijsko- komunikacijskih tehnologija, te na načine korištenja istih u ruralnim sredinama. Sto se tiče načina korištenja informacijsko- komunikacijskih tehnologija, htjelo se ispitati kako dob, spol i obrazovanje utječu na korištenje računala, mobitela i sadržaja na internetu u selima Podgradina i Posedarje. Razlog zbog kojih se ispituje utjecaj navedenih društveno- ekonomskih čimbenika na korištenje informacijsko- komunikacijskih tehnologija je kako bi se utvrdilo postojanje digitalne nejednakosti u ruralnim sredinama. Motiv za ovo istraživanje bile su razlike života na selu i u gradu, od osnovnih uvjeta kao što su usluge javnog prijevoza, blizina doktora, trgovina i velikih centara do digitalne podjele koja se očituje u blizini knjižnice, mrežnoj pokrivenosti, jakosti signala i slično, a razlog zašto su odabrana navedena dva sela je taj što su ispitivaču najbliža obzirom da živi u Podgradini. Objektivnost kod istraživanja i donošenja zaključaka bila je u potpunosti prisutna upravo iz razloga što je ispitivač veći dio života proveo u gradu, te je selidbom na selo uvidio navedene razlike.

Između ostaloga, ispitani su i neki segmenti informacijske pismenosti, te se zadnja četiri pitanja odnose upravo na posjedovanje kompetencija informacijske pismenosti. Ispitalo se kako korisnici pronađu potrebnu informaciju, kako kritički promišljaju o njoj, te kako je vrednuju. Prema Špiranec, navedeni segmenti se, između ostalih (definiranje informacijskog problema, strategije pretraživanja i etika korištenja informacija), navode kao moduli koji se koriste u programima opismenjavanja.⁸⁷ Nadalje, Špiranec naglašava da se najveći raskol pojavljuje unutar društava, između onih koji se znaju služiti novim tehnologijama, i onih koji nisu usvojili potrebne vještine, pa je potrebno osmišljavati

⁸⁷ Informacijska pismenost URL: <http://edupoint.carnet.hr/casopis/17/clanci/1.html> (2016-02-20)

programe opismenjavanja kako bi se premostio digitalni rascjep i stvorili temelji za cjeloživotno učenje.⁸⁸

7.2 Cilj istraživanja i hipoteze

Cilj istraživanja bio je: Utvrditi prisutnost digitalne podjele u selima Posedarje i Podgradina koja pripadaju Općini Posedarje.

Istraživački problemi i zadaci bili su:

1. Ispitati postoje li razlike u posjedovanju i korištenju informacijsko- komunikacijskih tehnologija:
 - a) s obzirom na spol;
 - b) s obzirom na dob;
 - c) s obzirom na obrazovanje.

Hipoteze:

1. Ne očekuje se značajna razlika u posjedovanju informacijsko- komunikacijskih tehnologija između mjesta Podgradina i Posedarje;
2. Ne očekuje se značajna razlika u posjedovanju i korištenju informacijsko- komunikacijskih tehnologija kod muškaraca i žena;
3. Za očekivati je postojanje razlika u posjedovanju i korištenju informacijsko- komunikacijskih tehnologija između stanovnika mlađih i starijih od četrdeset godina;
4. Za očekivati je postojanje razlika u posjedovanju i korištenju informacijsko- komunikacijskih tehnologija između manje i više obrazovanih ispitanika.

⁸⁸ Usp. Informacijska pismenost URL: <http://edupoint.carnet.hr/casopis/17/clanci/1.html> (2016-02-20)

7.3 Opis istraživačkog procesa

Istraživanje je započeto pregledom relevantne literature iz područja sociologije, knjižničarstva te literature koja se bavi problemom ruralnih sredina. Pregledavane su i statistike vezane uz tehnološki aspekt informacijskog društva, kako u Europi, tako i u Hrvatskoj. Istraživanje je provedeno po slijedećim etapama:

0. etapa- pregled relevantne literature iz područja sociologije, knjižničarstva, ruralnih sredina te statističkih podataka o tehnološkoj pokrivenosti kako bi se istražila digitalna nejednakost u ruralnim sredinama

1. etapa- odabir metode istraživanja i postavljanje hipoteza

2. etapa- izrada teorijskog dijela rada

3. etapa- revizija teorijskog dijela rada

4. etapa- izrada nacrt istraživanja

5. etapa- izrada anketnog upitnika

6. etapa- dogovor s ispitanicima o provedbi anketa

7. etapa- provedba anketa u mjestima Podgradina i Posedarje

8. etapa- statistička obrada rezultata dobivenih iz ankete

9. etapa- izrada istraživačkog dijela rada

10. etapa- interpretacija rezultata istraživanja te pisanje zaključka

7.4 Uzorak i instrumenti istraživanja

Uzrokovanje je proces odabira uzorka (određenog broja jedinica) iz veće skupine (populacije) kako bi one postale temelj procjene ili predviđanja neke nepoznate pojave, situacije ili rezultata u populaciji.⁸⁹ Postoji više vrst uzoraka a za potrebe ovog istraživanja odabran je djelomično stratificiran uzorak. Stratificirani uzorak je vrsta slučajnog uzorka koji se koristi kad želimo utvrditi točan postotak pojedinih slojeva populacije.⁹⁰ Razlog zbog kojeg je uzorak u ovom istraživanju djelomično stratificiran je taj što izbor ispitanika nije bio u potpunosti slučajan. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, Posedarje ima 1358 stanovnika, od kojih je 686 muškaraca i 682 žene. Podgradina ima 684 stanovnika, od kojih su 351 muškarac i 333 žene.⁹¹ Kao uzorak za ovo istraživanje odabrano je 70 osoba iz Posedarja i 60 osoba iz Podgradine, od kojih su pola muškarci, pola žene. Ispitivalo se isključivo osobe starije od 18 godina.

Istraživanje je provedeno u veljači 2016. godine. Prije provedbe istraživanja izrađen je anketni upitnik te se detaljno razradio plan provedbe kako bi proces dijeljenja i ispunjavanja upitnika trajao što kraće. Ispitivalo se po kućama koje su odabrane nasumično. Dolasci ispitanika su najavljeni dan prije samog ispitivanja. Tijekom istraživanja ispitivači nisu nailazili na prepreke i sve je proteklo prema planu.

7.5 Opis istraživačke metode

Veliki broj istraživanja koja se provode za ispitivanje digitalne nejednakosti u svijetu usmjerena su na tehnološki aspekt, odnosno na posjedovanje novih tehnologija. Razlozi zbog kojih je važno provoditi istraživanja i uopće mjeriti digitalnu nejednakost su brojni, osim što želimo saznati podatke o tome koliko je digitalna nejednakost zastupljena u pojedinom dijelu Europe i svijeta, istraživanjima se dobivaju zaključci koji mogu biti korisni u poduzimanju mjera smanjenja digitalne nejednakosti. Digitalnu nejednakost uglavnom mjere agencije koje se bave telefonijom ili znanstvenici koji žele doći do određenih spoznaja.

Iz istraživanja provedenih u Hrvatskoj možemo zaključiti da je najčešće korištena metoda za mjerenje digitalne nejednakosti anketni upitnik. Za detaljniju analizu potrebno je više angažmana i duže

⁸⁹ Tkalac Verčič, A. ; Sinčić Ćorić, D. ; Pološki Vokić, N. Priručnik za metodologiju istraživačkog rada: : kako osmisлити, provesti i opisati znanstveno i stručno istraživanje. Zagreb : M.E.P., 2010. Str. 72

⁹⁰ Usp. Tkalac Verčič, A. ; Sinčić Ćorić, D. ; Pološki Vokić, N. Priručnik za metodologiju istraživačkog rada: : kako osmisлити, provesti i opisati znanstveno i stručno istraživanje. Zagreb : M.E.P., 2010. Str. 74

⁹¹ Državni zavod za statistiku URL:

http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/h01_01_36/h01_01_36_zup13_3492.html (2016-01-13)

vremensko razdoblje, kao na primjer kad se provode istraživanja o obrazovanju i razini pismenosti gdje je potrebno uključiti metode intervjua, sustavnog promatranja, fokusnih grupa i slično. Kod mjerenja digitalne nejednakosti najbolje je kombinirati kvalitativna i kvantitativna istraživanja kako bi imali više materijala za kasnije komparacije i iznošenje zaključaka.

Kada govorimo o razvijenim zemljama, tada se digitalna nejednakost može mjeriti na više načina: IKT⁹² razvojni indeks, kombinacija indeksa informacijskog društva, indeksa digitalnog pristupa te indeksa tehnološkog napretka. IKT razvojni indeks je objavljen od strane Međunarodne telekomunikacijske unije, te se temelji na dogovorenim IKT pokazateljima. Temelji se na jedanaest informacijsko- komunikacijskih indikatora svrstanih u tri skupine: pristup, korištenje i vještine.⁹³

Kada se govori o IKT razvojnem indeksu tada valja naglasiti da neki autori tvrde da je takvo što nepogodno za mjerenje digitalne nejednakosti. Naime, razlozi za takvo stajalište leže u problematičnim elementima potrebnima za takvo mjerenje. Ti elementi su u vidu dvostrukog mjerenja, nejasnih i nedovoljno usustavljenih sredstava mjerenja kao i konačnih rezultata, zatim različite zavisne i nezavisne varijable koje mogu dodati nove (sasvim nepotrebne) sastavne dijelove mjernog instrumenta. Također se u kontekstu tog primjera navodi termin digitalne spremnosti koji definira mogućnosti pojedine države da iskoristi potencijale informacijsko-komunikacijskih tehnologija. Takvo što se mjeri pomoću dvaju ključnih elemenata: „pristup“ i „vještine“. ⁹⁴

Za potrebe ovog istraživanja korištena je kvantitativna metoda, koja omogućuje opsežnije istraživanje i veći broj ispitanika. Kvantitativnim metodama dolazi se do sažetih podataka koji podržavaju poopćavanje o fenomenu koji se proučava, te najčešće uključuju mali broj varijabli i velik broj ispitanika, te za procjenu pouzdanosti i valjanosti koriste unaprijed propisane procedure.⁹⁵ Kao tehnika prikupljanja podataka korištena je anketa. Anketa je tehnika prikupljanja podataka pogodna za opisna i uzročna istraživanja, a očituje se u prikupljanju podataka ispitivanjem uz primjenu posebnog formulara- anketnog upitnika.⁹⁶ Postoji nekoliko načina provedbe ankete, no za potrebe ovoga rada koristilo se samostalno popunjavanje upitnika od strane ispitanika. Prva tri pitanja anketnog upitnika odnosila su se na dob, spol i obrazovanje ispitanika kako bi se navedeni segmenti mogli kasnije staviti u vezu s posjedovanjem i korištenjem informacijsko- komunikacijskih tehnologija. Nadalje, postavljena su pitanja o posjedovanju mobilnog telefona, računala te priključka na internet. Navedena pitanja odnose se na tehnološki aspekt digitalne nejednakosti koji je objašnjen u teorijskom djelu rada.

⁹² Informacijsko-komunikacijske tehnologije.

⁹³ Usp. James, Jeffrey. The ICT Development Index and the digital divide: How are they related?. // Technological Forecasting & Social Change 79(2012), str. 593.

⁹⁴ Usp. James, Jeffrey. The ICT Development Index and the digital divide: How are they related?. // Technological Forecasting & Social Change 79(2012), str. 587 - 594.

⁹⁵ Tkalac Verčić, A. ; Sinčić Čorić, D. ; Pološki Vokić, N. Priručnik za metodologiju istraživačkog rada: : kako osmisлити, provesti i opisati znanstveno i stručno istraživanje. Zagreb : M.E.P., 2010. Str. 18-19

⁹⁶ Usp. Isto.

Nakon tehnološkog aspekta, od ispitanika se tražilo da ocjene zadovoljstvo dostupnošću mobile veze, brzinom internetske veze, cijenom veze koju koriste te mogućnošću korištenja računala izvan kuće. Naredna četiri pitanja odnosila su se na samoprocjenu znanja korištenja društvenih mreža, e- pošte, sigurnosti na internetu te sigurnost kupovine na internetu. Na kraju upitnika postavljena su tri pitanja vezana uz posjedovanje kompetencija informacijske pismenosti: koje izvore koriste kada žele nešto saznati o određenoj temi, problemu i slično, vjeruju li u potpunosti sadržajima koje pronađu na internetu, te provjeravaju li točnost sadržaja koje pronađu na internetu.

7.6 Digitalna nejednakost u ruralnim sredinama- interpretacija rezultata

Kao što je prethodno navedeno, istraživanje je provedeno u dva sela općine Posedarje: Posedarje i Podgradina. Prostor općine Posedarje nalazi se na sjeveroistočnom rubu Ravnih Kotara, a od Velebita je dijeli Podvelebitski kanal, Masleničko ždrilo i Novigradsko more. Ovim područjem prolaze prometnice koje povezuju Južnu Hrvatsku sa Zapadnom i Sjevernom Hrvatskom. Udaljenost centralnog naselja općine Posedarje od Zadra je dvadesetak kilometara. Općina Posedarje dio je Zadarske županije, i sastoji se od sljedećih naselja: Posedarje, Vinjerac, Ždrilo, Slivnica Gornja, Slivnica Donja, Islam Latinski, Grgurice i Podgradina. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine Općina Posedarje ima 3 607 stanovnika od kojih je 1841 muškarac i 1766 žena.⁹⁷

Sela Općine Posedarje spadaju pod posebnu državnu skrb. Prema zakonu o područjima posebne državne skrbi, ona se određuju u tri skupine: prva i druga skupina prema okolnostima nastalim na temelju posljedica agresije na Republiku Hrvatsku, a treća je utvrđena prema tri kriterija: kriteriju ekonomske razvijenosti, kriteriju strukturnih poteškoća te demografskom kriteriju.⁹⁸ Svaki od navedenih kriterija možemo primijeniti na Općinu Posedarje ako uzmemo u obzir da je većina sela tijekom Domovinskog rata uništena, što je izravno utjecalo na razvoj gospodarstva i iseljavanje stanovništva.⁹⁹ Ovakav trend uvjetovao je i postojanje digitalne nejednakosti između sela i grada, te unutar samih sela. Za potrebe ovog istraživanja, odabrana su dva sela Pogradina i Posedarje kako se bi se utvrdilo postoji li digitalna nejednakost u ruralnim sredinama i koji ju čimbenici uvjetuju.

⁹⁷ Općina Posedarje URL: <http://www.opcina-posedarje.hr/> (2016-02-25)

⁹⁸ Zakon o područjima posebne državne skrbi. URL: <http://www.zakon.hr/z/471/zakon-o-podru%C4%8Djima-posebne-dr%C5%BEavne-skrbi> (2016-02-25)

⁹⁹ Usp. Općina Posedarje URL: <http://www.opcina-posedarje.hr/> (2016-02-25)

Ovim prostorom prolaze infrastrukturni koridori državnog i županijskog značaja, tako da općina ima sve infrastrukturne pretpostavke za razvoj. Od nekadašnje općine Zadar formirano je više manjih općina. Tako je formirana općina Posedarje, koja je tada bila dio općine Zadar. Dominanti privredni potencijali općine Posedarje su poljoprivreda i turizam, kao i pogodnosti prometnog položaja. Poljoprivreda ima velike mogućnosti u jugozapadnom dijelu općine na prostoru plodnih dolina uz vode koje omogućavaju navodnjavanje. U selima Posedarje i Podgradina Vodovod je proveo cijevi za vodu prije sedam godina, tako da većina kućanstava danas ima priključenu vodu pa ne ovisi o privatnim osobama koji su do tad vozili vodu u cisternama po puno većim cijenama.¹⁰⁰ U općini Posedarje djeluje osnovna škola *Braća Ribar* koja broji pet područnih škola: Podgradina, Islam Latinski, Slivnica Gornja, Slivnica Donja i Ždrilo. U školi u Posedarju djeluje knjižnica koja radi tri dana u tjednu u jutarnjim satima. U Podgradini u školi nema knjižnice, već učitelji posuđuju učenicima knjige u Posedarju te im donose na nastavu.¹⁰¹

Na ovakav način učenici nemaju izravan kontakt s knjižnicom što je otežavajuća okolnost jer ne stječu naviku odlaska i boravka u knjižnici. Učenici školu u Podgradini pohađaju do četvrtog razreda osnovne škole te nakon toga prelaze u Posedarje. Kao moguće rješenje za navedeni problem bilo bi možda učinkovitije zatvoriti područnu školu u Podgradini koju godišnje upiše tek dvoje- troje učenika i omogućiti učenicima prijevoz o Posedarja kako bi mogli učiti u većim razredima te imati pristup računalima i knjižnici od samog početka školovanja. Na taj način bi učenici bili motiviraniji za rad i lakše bi se natjecali sa svojim kolegama jer bi imali dobre temelje za kasnije školovanje.

Istraživanjem se utvrdilo da razlike u posjedovanju i korištenju informacijsko- komunikacijskih tehnologija između sela Podgradina i Posedarje uglavnom nisu statistički značajne. Jedina značajna razlika je razlika između stanovnika dva mjesta je u samoprocjenama poznavanja društvenih mreža. Mještani Podgradine su samouvjereniji u svoje poznavanje društvenih mreža. Međutim, razlika je možda zanemariva i slučajna. S obzirom da općenito nema razlika između dva mjesta, u daljnjim analizama podatci su analizirani za oba mjesta zajedno.

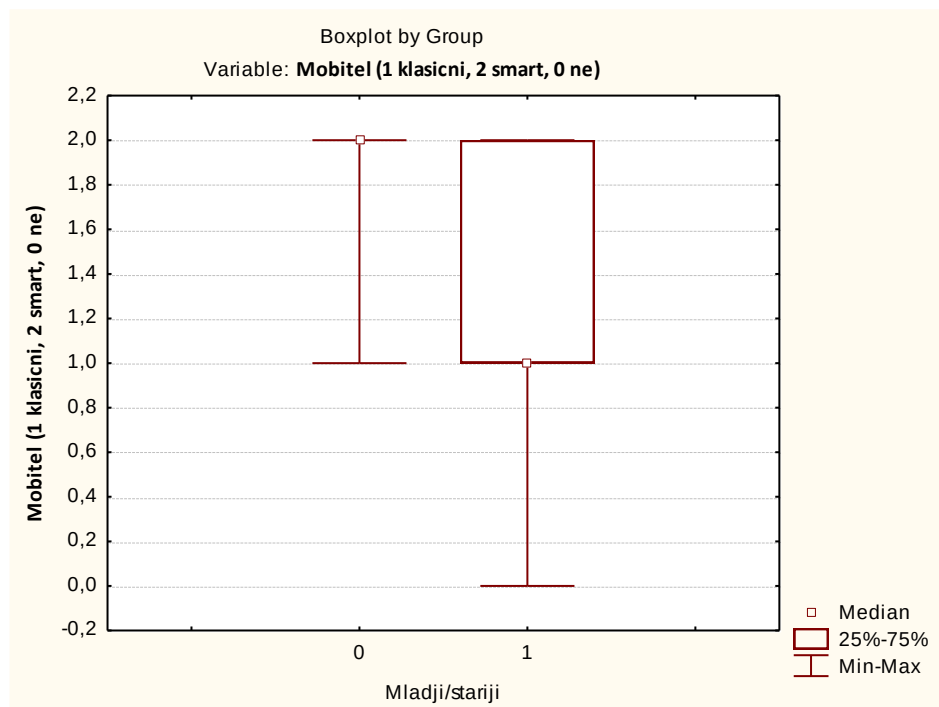
Što se tiče spolnih razlika u posjedovanju i korištenju informacijsko- komunikacijskih tehnologija, jedina statistički značajna je u samoprocjenama poznavanja sigurnosti na internetu. Ispitanice smatraju da umjereno dobro ili vrlo dobro znaju procijeniti sigurnost, a ispitanici smatraju da malo slabije, umjereno dobro znaju procijeniti sigurnost na internetu. Značajnih razlika u posjedovanju i korištenju informacijsko- komunikacijskih tehnologija nema. Istraživanje o korištenju interneta na koje je proveo Institut za društvena istraživanja 2004. godine na razini cijele Hrvatske¹⁰² pokazala su da također nema

¹⁰⁰ Općina Posedarje URL: <http://www.opcina-posedarje.hr/> (2016-02-25)

¹⁰¹ Usp. Osnovna škola Braća Ribar URL: <http://os-brace-ribar-posedarje.skole.hr/knjiznica> (2016-03-20)

¹⁰² Usp. Krištofić, B. Nav Dj. Str. 175

značajnih spolnih razlika među korisnicima interneta, pa možemo zaključiti da je spol nije jedan od važnijih uzroka digitalne nejednakosti.

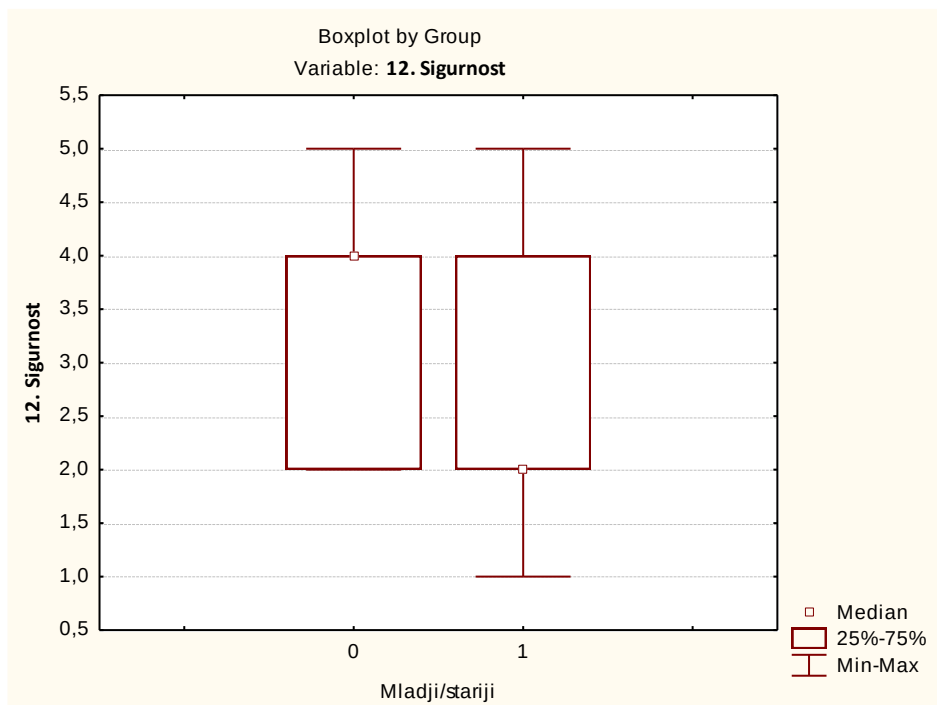

Slika 2: Grafički prikaz posjedovanja mobilnih uređaja s obzirom na dob

Što se tiče dobnih razlika, rezultati su pokazali da ispitanici mlađi od 40 godina u odnosu na starije imaju viši stupanj obrazovanja, u prosjeku više koriste pametne mobitele (*smartphone*), češće koriste internet, te procjenjuju da bolje znaju koristiti društvene mreže i e-poštu. Stanovnici mlađi od 40 godina smatraju da bolje procjenjuju sigurnost na internetu te sigurnost kupnje na internetu. Za interpretaciju rezultata odabrana je dobná granica mlađi i stariji od 40 godina kako bi lakše interpretirali rezultate. U anketnom upitniku bilo ponuđeno šest kategorija: do 20 godina, 21-30 godina, 31-40 godina, 41-50 godina, 50-60 godina, te više od 60 godina. Nadalje, stariji od 60 godina gotovo uopće ne posjeduju mobilne telefone, ili ako posjeduju to su uglavnom klasični mobilni telefoni kojima se služe isključivo za zvanje i primanje poziva.

Ovakvi rezultati su očekivani obzirom da su stanovnici mlađi od 40 godina rođeni uz informacijsko-komunikacijske tehnologije to jest spadaju u Google generaciju. Van Dijk izdvaja da je obrazovanje također pokazatelj velikih razlika u korištenju novih tehnologija i interneta. Obrazovanjem se budi svijest o potrebi korištenja novih tehnologija u suvremenom društvu. Obrazovani građani često su

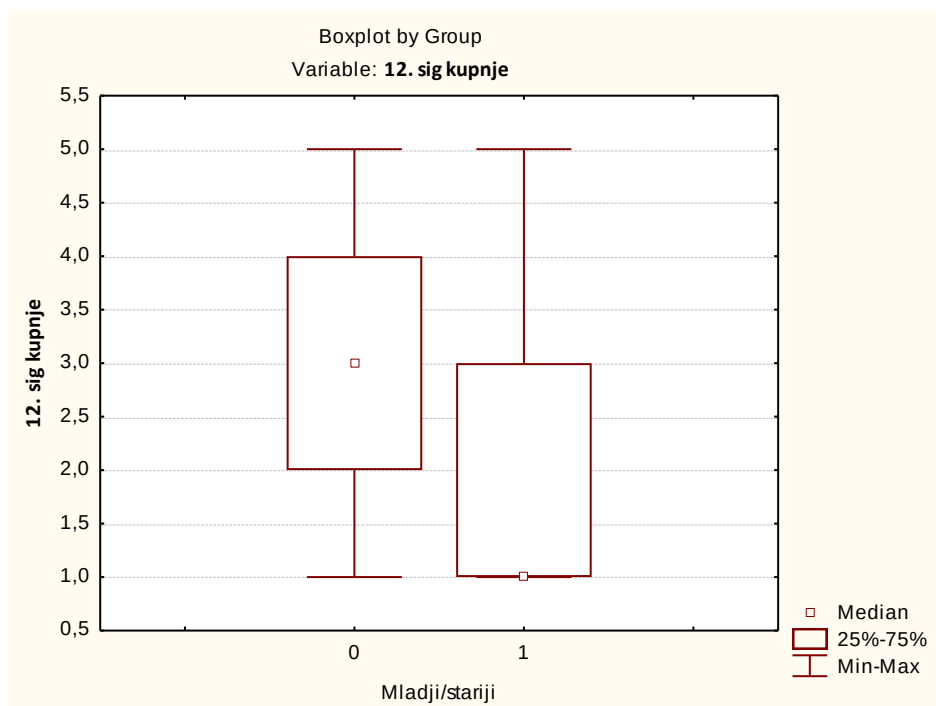
bolje upućeni u nove trendove u poslovanju i nalaze se na boljim radnim mjestima nego neobrazovani pa je stoga i za očekivati da će njihova radna mjesta od njih zahtijevati stalno učenje i cjeloživotno obrazovanje. Također, mlađe stanovništvo, koje internet koristi u školi te u slobodno vrijeme za upoznavanje prijatelja i svakodnevnu komunikaciju, lakše mogu participirati u društvu i na budućem radnom mjestu od starijeg stanovništva.¹⁰³

Slika 3: Grafički prikaz procjene sigurnosti korištenja interneta

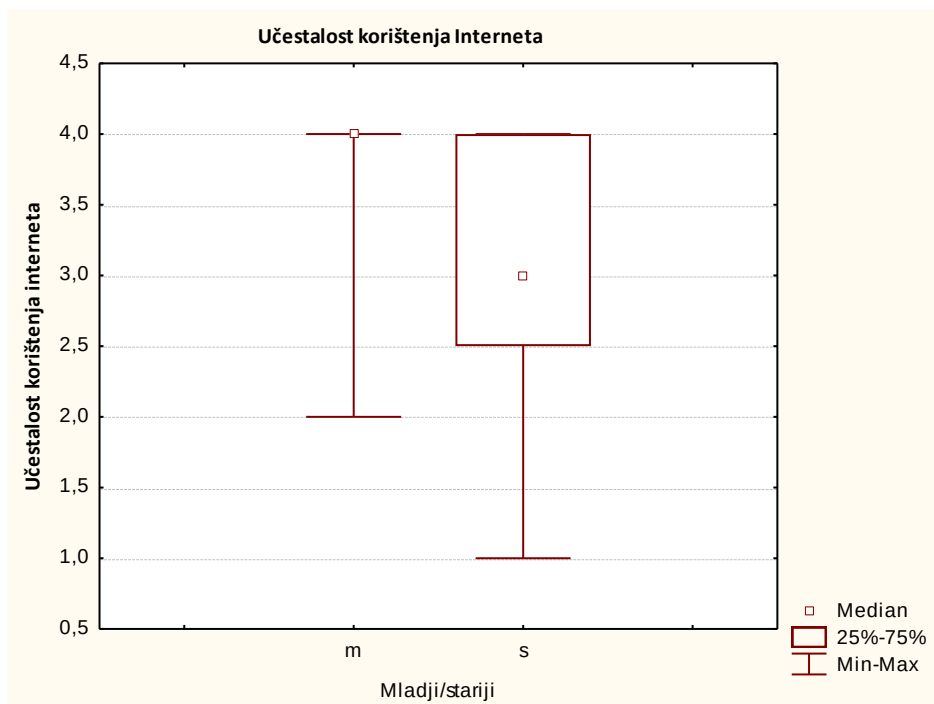
Iz navedenog grafičkog prikaza možemo vidjeti da osobe mlađe od četrdeset godina smatraju da bolje mogu procijeniti sigurnost na internetu od osoba starijih od četrdeset godina. Ovakve rezultate možemo povezati sa činjenicom da mlađe osobe posjeduju veća znanja korištenja novih tehnologija pa s tim možemo povezati njihovo samopouzdanje što se tiče procjene sigurnosti.

¹⁰³ Usp. Dijk, Jan A. G. M. van Digital skills: Unlocking the Information Society. New York: Palgrave Macmillan, 2014. Str. 48

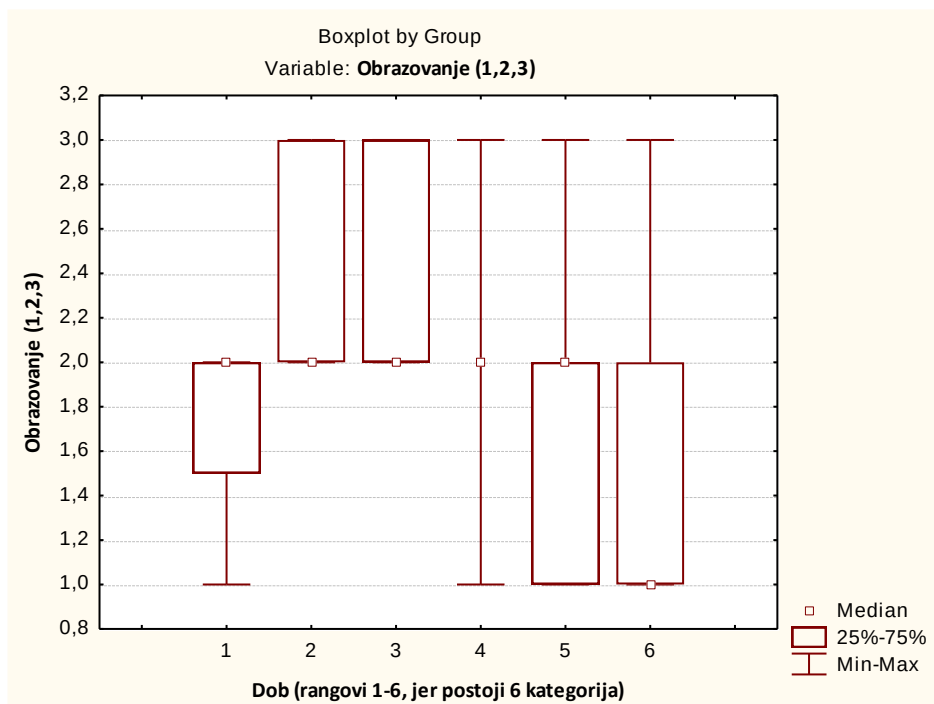
Slika 4: Grafički prikaz samoprocjene znanja o sigurnosti kupnje na internetu

Pitanje o sigurnosti kupnje na internetu dalo je slične odgovore kao pitanje o procjeni sigurnosti općenito. Zanimljivo je naglasiti da osobe starije od četrdeset godina smatraju da uopće ne znaju procijeniti sigurnost kupnje na internetu. Kod interpretacije rezultata važno je naglasiti da se radi o samoprocjeni znanja i vještina a ne o stvarnim kompetencijama koje ispitanici posjeduju ili ne posjeduju pa je teško ocijeniti da li je to stvarno stanje ili samo mišljenje ispitanika.

Slika 5: Grafički prikaz učestalosti korištenja interneta s obzirom na dob

Postoje razlike u učestalosti korištenja interneta s obzirom na stupanj obrazovanja. U anketnom upitniku bila su navedena tri stupnja obrazovanja: završena osnovna škola, završena srednja škola, te završena viša škola ili fakultet. Što se tiče razlika u posjedovanju pametnih mobitela, ispitanici sa završenom osnovnom školom gotovo uopće ne posjeduju pametne mobitele, dok ispitanici sa završenom srednjom školom i fakultetom uglavnom posjeduju pametne mobitele. Slično je i s posjedovanjem računala i korisnicima interneta, razlike se očituju jedino između korisnika sa završenom osnovnom školom u odnosu na druga dva stupnja obrazovanja, dok razlike između onih za završenom srednjom i višom školom ili fakultetom nisu statistički značajne. Dakle, vjerojatno postoji trend, to jest povezanost obrazovanja i učestalosti korištenja interneta, ali ne možemo sa sigurnošću tvrditi da na primjer ispitanici koji imaju višu školu ili fakultet značajno više koriste internet nego oni sa srednjom školom. Što se tiče samoprocjene znanja korištenja sadržaja na internetu te posjedovanja kompetencija informacijske pismenosti, također postoje razlike između ispitanika sa završenom osnovnom školom u odnosu na druge dvije skupine, dok razlike između ispitanika sa završenom višom školom ili fakultetom također nisu statistički značajne.

Slika 6: Grafički prikaz obrazovanja ispitanika s obzirom na dob

Iz gore navedenog prikaza možemo vidjeti značajne razlike u obrazovanju s obzirom na dob stanovnika, mlađi od 40 godina su imaju viši stupanj obrazovanja od starijih od 40 godina, pa možemo pretpostaviti da je to još jedan od razloga slabijeg posjedovanja i korištenja informacijsko-komunikacijskih tehnologija starijeg stanovništva.

7.7 Zaključak istraživanja

Cilj istraživanja bio je utvrditi postojanje digitalne nejednakosti u ruralnim sredinama, te čimbenike koji uzrokuju digitalnu nejednakost. Iz prethodno navedenih rezultata možemo zaključiti da se digitalna nejednakost u mjestima Posedarje i Podgradina postoji, te se najviše očituje u razlici posjedovanja i korištenja informacijsko-komunikacijskih tehnologija između mlađeg i starijeg te obrazovanijeg i slabije obrazovanog stanovništva. Hipoteze koje su postavljene na početku istraživanja su potvrđene. Dakle, značajnih razlika u posjedovanju i korištenju informacijsko-komunikacijskih tehnologija između muškaraca i žena nema, postoji razlika u posjedovanju i korištenju novih tehnologija kod osoba mlađih i starijih od 40 godina. Postoje razlike u posjedovanju i korištenju informacijsko-komunikacijskih tehnologija kod manje i više obrazovanih ispitanika. Ako uzmemo u obzir da gotovo ni jedna osoba starija od 60 godina nije odgovorila pozitivno na pitanje o korištenju

interneta i posjedovanju računala, možemo reći da je to najugroženija skupina što se tiče posjedovanja i korištenja informacijsko- komunikacijskih tehnologija u ruralnim sredinama. Trebalo bi osmisлити programe kako bi se osobe treće životne dobi uključile u informacijsko društvo jer bi tako mogli bolje sudjelovati u svim društvenim aktivnostima i kvalitetnije ispuniti slobodno vrijeme. Što se tiče slabijeg i bolje obrazovanog stanovništva, bilo je za očekivati da obrazovaniji više posjeduju i koriste informacijsko- komunikacijske tehnologije jer možemo pretpostaviti da su obrazovanjem stekli više vještina korištenja informacijsko- komunikacijskih tehnologija, te da su na boljim radnim mjestima pa imaju i veće prihode s kojima si mogu priuštiti nove tehnologije. Zanimljiv je i podatak da u Podgradini i u Posedarju ljudi osim kod kuće ili u školi nemaju nigdje drugdje pristup informacijsko- komunikacijskim tehnologijama jer u mjestima ne djeluju ni knjižnice ni druge javne ustanove, što naravno samo produbljuje digitalnu podjelu. Moguće rješenje ovog problema je u preraspodjeli financijskih sredstava unutar općine te omogućavanje nabave računala u nekom javnom prostoru. Nije isključeno ni to da nedostaje onih koji bi pokrenuli programe te eventualno donirani sredstva kako bi se donijela rješenja navedenog problema. Podgradina je selo koje se jako sporo razvija nakon Domovinskog rata, kako infrastruktura tako i školstvo i obrazovanje, pa bi se buđenjem svijesti o potrebi za takvim promjenama mladi manje iseljavali te bi izostala potreba za zatvaranjem škole. U Podgradini čak ni u školi dva postojeća računala nisu u funkciji pa učenici osim u svojim domovima nigdje drugdje nemaju mogućnost korištenja računala. Autobusne linije su nedostatne čak i za neke osnovne životne potrebe a kamoli za izvanškolske aktivnosti u gradu ili odlazak u gradsku knjižnicu koja se nalazi trideset kilometara dalje. Bibliobus prolazi kroz selo, no usluga bibliobusa još uvijek ne nudi korištenje računala i pristup internetu. Ono što je važno naglasiti je da u selima obično u jednom kućanstvu živi više generacija iste obitelji, za razliku od grada gdje se mladi obično odvajaju od roditelja i žive samostalno, pa se provodeći ovo istraživanje moglo vidjeti da u istom kućanstvu neke osobe nikad nisu koristile računalo ni Internet, dok ih njihova djeca ili unuci koriste gotovo svakodnevno. Možda se rješenje ove digitalne podjele krije i u tome da se mladi više angažiraju oko poduke starijih u korištenju novih tehnologija te ih pokušaju motivirati za korištenje istih.

8. Zaključak

Neosporno je da digitalna nejednakost u ruralnim sredinama postoji, te se uglavnom očituje u nejednakosti u posjedovanju i korištenju informacijsko- komunikacijskih tehnologija i vještina korištenja istih između ljudi različitih dobnih skupina i različitog obrazovanja stanovništva. Stanovništvo u ruralnim sredinama stari, mladi se uglavnom sele u gradove zbog boljih uvjeta za život, a u sela ostaju socijalno isključena. Samo prevladavanje digitalne nejednakosti u ruralnim sredinama je mnogo teže nego u gradovima jer je teško mijenjati svijest kod ljudi o potrebi znanja korištenja novih tehnologija. U gradu djeluju knjižnice, kazališta, muzeji i druge javne ustanove koje nude mogućnost korištenja računala i besplatan pristup internetu što nije slučaj za ruralne sredine.

U Posedarju i Podgradini nema knjižnica, jedino mjesto gdje se djeca mogu koristiti računalom osim vlastitog doma je u školi, a odrasli nigdje. Kako smo mogli vidjeti prethodno u radu autori naglašavaju važnost knjižnica u prevladavanju digitalne nejednakosti, ali bi svakako u nedostatku knjižnica trebalo osmisliti neki drugi način kako omogućiti izoliranim ruralnim prostorima pristup tehnologijama. Tečajevi opismenjavanja koji se održavaju u većim gradovima obično ne osiguravaju prijevoz za osobe koje ne žive u gradu a autobusne linije u pravilu voze dva puta na dan pa ljudi odmah u početku odustaju od pohađanja takvih tečajeva. Pokrivenost signalom je lošija nego u gradovima pa to još više pospješuje širenje digitalne nejednakosti. Kako naglašava Gorman¹⁰⁴ postoji puno veći jaz od digitalnog jaza a to je socijalni jaz. Nejednake mogućnosti u osiguravanju osnovnih ljudskih potreba i u obrazovanju kasnije se odraze i na posao i na život pojedinca. Upravo iz tog razloga treba istraživati uzroke društvenih nejednakosti kako bi se radilo na njenom premošćivanju ili bar smanjenju. Smanjenjem društvene nejednakosti, smanjila bi se i digitalna nejednakosti.

Među prvima koji su upućivali na problem digitalnog rascjepa i u praksi počeli osmišljavati programe radi njegova premošćenja jesu knjižničari angloameričkog govornog područja. Dokumenti iznikli na temu informacijske pismenosti u okruženju knjižničarske i informacijske profesije odražavaju svijest o velikom korpusu znanja koji knjižnice posjeduju i nude u tiskanom i elektroničkom obliku, a čije korištenje ovisi o informacijskoj opismenjenosti.¹⁰⁵ Kasnije su se ti programi proširili na Europu i na Hrvatsku. Završetkom školovanja ulazimo u poslovni svijet koji je sada već popuno prilagođen digitalnom dobu i u kojem nećemo moći u potpunosti participirati ako nismo prethodno dobro na to pripremljeni. Više ne govorimo o pismenosti kao znanju čitanja i pisanja, već vrstama pismenosti kojih je danas mnogo i koje zahtijevaju nova znanja i vještine. Van Dijk, osim formalnih i operacijskih vještina korištenja informacijsko- komunikacijskih tehnologija, naglašava važnost socijalnih i

¹⁰⁴ Usp. Gorman, M. Nav. DJ. Str. 37

¹⁰⁵ Usp. Špiranec, S. Nav DJ. Str. 9

kreativnih vještina te navodi kako se socijale očituju u znanjima kad, s kim i koje informacije na mreži možemo dijeliti, a kreativne se očituju u znanjima dizajniranja web stranica, stvaranju novih sadržaja na mreži.¹⁰⁶ Iz navedenog možemo zaključiti da je potreban izuzetno veliki osobni angažman u svladavanju vještina korištenja informacijsko- komunikacijskih tehnologija te sudjelovanju u informacijskom društvu.

Treba djelovati na globalnoj razini, mijenjati zakone i odredbe te ih prilagođavati novim oblicima djelovanja. Preraspodjelom financijskih sredstava unutar svake pojedine zemlje može se puno napraviti, ekonomska situacija zemlje obično uvjetuje koliko će u toj zemlji biti zastupljena digitalna nejednakost. U konačnici, nameće se zaključak da je digitalna nejednakost itekako stvaran i opipljiv problem koji postoji u svim zemljama, pa tako i u razvijem europskim zemljama. Razlozi su različiti ali činjenica je da većina stanovnika u Europi uopće ne koristi informacijsko- komunikacijske tehnologije što je veliki problem koji moraju riješiti vlade radi boljitka svih stanovnika.

¹⁰⁶ Dijk, Jan A. G. M. van. Digital skills: Unlocking the Information Society. New York: Palgrave Macmillan, 2014.Str. 7

9. Popis literature

1. AGRRA URL: <http://www.agrra.hr/> (2016-02-12)
2. ALA URL: <http://www.ala.org/acrl/issues/infolit/intro> (2016-02-12)
3. Ayanso, Anteneh; Cho I., Danny; Lertwachara, Kaveepan. The digital divide: global and regional ICT leaders and followers. // Information Technology for Development 16, 4(2010)
4. Bertot, C. J... [et al]. Public access computing and Internet access in public libraries: The role of public libraries in e- government and emergency situations. // First Monday 11, 9 (2006.) URL: <http://uncommonculture.org/ojs/index.php/fm/article/view/1392/1310> (2016- 02-12)
5. Bertot, C.J. Public Access Technologies in Public Libraries: Effects and Implications// Information Technology & Libraries 28, 2 (2009.) URL: <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=b2d48b23-13f6-4892-858c-17cd9aa8043f%40sessionmgr115&hid=106> (2016-02-10)
6. Bill and Melinda Gates foundation URL: <http://www.gatesfoundation.org/Pages/home.aspx> (2015-12-30)
7. Blumenstein, L. New Round of Gates State Grants.// [Library Journal](#). 133(2008)
8. Castells, M. Internet Galaksija: razmišljanja o Internetu, poslovanju i društvu. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2003.
9. Castells, M. Uspon umreženog društva. Zagreb: Golden marketing, 2000.
10. Çilan, C.A.; Bolat, B.A; Coşkun, E. Analyzing digital divide within and between member and candidate countries of European Union. // Government Information Quarterly 26, 1(2009)
11. Cifrić, I. Globalizacija i ruralni razvoj. //Sociologija i prostor 146 (1999.) URL: file:///C:/Users/marko/Downloads/146_4_3.pdf (2016-01-20)
12. Cruz-Jesus, F. ; Bacao, F. Digital divide across the European Union. // Information & Management 49(2012)
13. Defilippis, P. Hrvatska u ruralnom prostoru Europe. // Sociologija sela 43 (2005.)
14. Didović, A. Vatroslav, Z. Upotreba ITC-a u osnovnim školama- analiza digitalne podjele u RH.// Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje, 15,2 (2013.)
15. Dimić- Vrkić, J. Problem digitalne podjele. //Napredak 155 (2014.) URL: <file:///C:/Users/marko/Downloads/Pages from Napredak 2014 4 06 vrkic.pdf> (2015-01-22)
16. Dijk, Jan A. G. M. van. Digital skills: Unlocking the Information Society. New York: Palgrave Macmillan, 2014.

17. Dijk, Jan A.G.M.van. Digital divide in Europe. URL:
<https://www.utwente.nl/bms/mco/bestanden/digitaldivide.pdf> (2016-02-03)
18. Državni zavod za statistiku URL:
http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/h01_01_36/h01_01_36_zup13_3492.html (2016-02-03)
19. Epstein, D.; Nisbet, C.E.; Gillespie, T. Who's Responsible for the Digital Divide? Public Perceptions and Policy Implications. // The Information Society, 27(2011).
20. EU URL: <https://ec.europa.eu/digital-agenda/en/big-data> (2016-01-22)
21. Gorman, Michael. Postojana knjižnica: tehnologija, tradicija i potraga za ravnotežom. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2006.
22. Hodžić, A. Socijalna struktura i mobilnost seoskog stanovništva. // Sociologija i prostor 147-148 (2000.) URL: [file:///C:/Users/marko/Downloads/147_148_1_2_3%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/marko/Downloads/147_148_1_2_3%20(2).pdf) (2016-02-15)
23. Informacijska pismenost URL: <http://edupoint.carnet.hr/casopis/17/clanci/1.html> (2016-02-20)
24. International Telecommunication Union. URL: <http://www.itu.int/ITU-D/ict/statistics/> (2016-02-15)
25. James, Jeffrey. The ICT Development Index and the digital divide: How are they related?. // Technological Forecasting & Social Change 79(2012)
26. Kleine, D. Technologies of Choice? :ITCs, Development, and the Capabilities Approach. London: The MIT Press, 2013.
27. Krštofić, B. Digitalna nejednakost. // Sociologija i prostor. 45, 2(2007).
28. Labrianidis, L., Kalogeressis, T. The digital divide in Europe's Rural Enterprises. European Planning Studies 14, 1 (2006). URL:
<http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09654310500339109> (2016-02-13)
29. Loges, E. William; Jung, J. Joo. Exploring the Digital Devide: Internet Connectedness and Age. // Communication Research, 28, 4(2001)
30. Lengsfeld H. B., J. An Econometric Analysis of the Sociodemographic Topology of the Digital Divide in Europe. // The Information Society 27(2011)
31. Marušić I., Baratelo, I. Digitalna podjela učenika u hrvatskim školama: razlike u korištenju računala s obzirom na socio- demografske varijable. // Sociologija sela 44(2006.) URL:
<http://www.idi.hr/images/Sociologija%20sela%202006-2-3.pdf#page=51> (2015-12-28)
32. Ministarstvo ruralnog razvoja URL: <https://razvoj.gov.hr/pristup-informacijama/16> (2016-02-12)
33. Općina Posedarje URL: <http://www.opcina-posedarje.hr/> (2016-02-25)

34. Pick B., J. ; Azari, R. Global Digital Divide: Influence of Socioeconomic, Governmental, and Accessibility Factors on Information Technology. // Information Technology for Development 14, 2(2008)
35. Robels, M.; Teorres-Alberto,C. Digital Divide and the Information and Communication Society in Spain. //Sociologija i prostor. 50,3 (2013.)
36. Rubinić, D. Stričević, I. Visokoškolska knjižnica u programima opismenjavanja studenata: Istraživanje programama sveučilišne knjižnice Sveučilišta Karl- Franzes University Graz. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54,4 (2011.) URL: file:///C:/Users/marko/Downloads/vbh_54_4_rubinic_stricevic.pdf (2016-02-25) Str. 25
37. Stevenson, S. Digital divide: a discursive move away from the real inequities. // The Information Society. 25(2009).
38. Tkalac Verčić, A. ; Sinčić Ćorić, D. ; Pološki Vokić, N. Priručnik za metodologiju istraživačkog rada: : kako osmisлити, provesti i opisati znanstveno i stručno istraživanje. Zagreb : M.E.P., 2010.
39. Understanding the digital divide. URL: <http://www.oecd.org/dataoecd/38/57/1888451.pdf> (2016-02-15)
40. UNESCO URL: <http://en.unesco.org/themes/ict-education> (2016-01-20)
41. Zakon o područjima posebne državne skrbi. URL: <http://www.zakon.hr/z/471/zakon-o-podru%C4%8Djima-posebne-dr%C5%BEavne-skrbi> (2016-02-25)

Abstract

The digital divide is a difference in the possession and use of information and communication technology, a result of the information society which is rapidly developing. Most often seen in the difference in the possession and use of information and communication technologies between certain states, cities, or the difference between rural and urban areas. Factors causing digital inequality are economic, technological, social and political. These factors are interdependent. There are many ways you can reduce or overcome digital inequality, one of those ways is to acquire competences of new forms of literacy such as, for example, information literacy and providing access to new technologies to those who do not have them so as not to be socially excluded. This paper presents the results of research of the digital divide in rural areas due to the socio-economic variables such as age, gender and level of education. The aim of this study was to determine how age, gender and education affect the existence of the digital divide in places Posedarje and Podgradina belonging to the Municipality of Posedarje. The results showed that the possession and use of information and communication technologies are most affected age population and level of education, and that gender is an important predictor of the existence of the digital divide in places Posedarje the Podgradina,

Key words: Digital divide, information and communication technologies, rural places, information literacy

Prilozi

11.1. Anketni upitnik

koje se provodi na razini općine Posedarje. Molimo Vas da izdvojite nekoliko minuta vremena i popunite ga.

1. Kojeg ste spola?

Ž ☐₁ M ☐₂

2. Koliko imate godina?

☐ do 20 ₁

☐ 21 - 30 ₂

☐ 31 - 40 ₃

☐ 41 - 50 ₄

☐ 51 - 60 ₅

☐ više od 60 ₅

3. Stupanj obrazovanja (završena škola):

☐ završena osnovna škola ₁

☐ završena srednja škola ₂

☐ završena viša škola ili fakultet ₃

4. Posjedujete li računalu u svom kućanstvu?

☐ Da ₁

☐ Ne ₂

5. Posjedujete li mobilni telefon?

☐ Da, klasični mobilni telefon ₁

☐ Da, pametni telefon (smartphone) ₂

☐ Ne ₂

6. U koje svrhe koristite svoj mobilni telefon. *Moguće je odabrati više odgovora.*

☐ zvanje i slanje tekstualnih poruka ₁

☐ korištenje različitih aplikacija ₁

☐ pristup sadržajima na internetu ₁

☐ ostalo, što _____ ₁

7. Služite li se internetom?

☐ Da ₁

☐

Ne Ukoliko je Vaš odgovor Ne prijedite na pitanje br. 11

8. Koliko se često koristite internetom?

- ☐ svaki dan ₁
- ☐ jednom tjedno ₂
- ☐ jednom mjesečno ₃
- ☐ nekoliko puta godišnje ₃

9. U koje svrhe koristite Internet?

- ☐ kako bi ispunio /ispunila obaveze iz škole,
- ☐ kako bi ispunio /ispunila obaveze s fakulteta,
- ☐ zbog posla .
- ☐ iz zabave ₁
- ☐ ostalo, što? _____

10. Što od navedenog najviše koristite na internetu?

- ☐ elektroničku poštu .
- ☐ društvene mreže (facebook, twitter...)
- ☐ čitanje novina, knjiga, blogova .
- ☐ kreiranje novih sadržaja (izrada web stranica, izrada videa, obrada slika)
- ☐ ostalo, što? _____ ₁

11. Molim Vas ocijenite zadovoljstvo sljedećim?

	Vrlo nezadovoljan/a			Vrlo zadovoljan/a	
	1	2	3	4	5
1. Dostupnošću mobilne veze (signalom)	☐	☐	☐	☐	☐
2. Brzinom internetske veze	☐	☐	☐	☐	☐
3. Cijenom internetske veze koju koristite	☐	☐	☐	☐	☐
4. Kvalitetom internetske veze	☐	☐	☐	☐	☐
5. Mogućnošću korištenja računala izvan kuće (u knjižnici, školi...gdje se još mogu skupljati	☐	☐	☐	☐	☐

12. Kako biste ocijenili svoje znanje korištenja sadržaja na internetu?

	Vrlo loše				Vrlo dobro
	1	2	3	4	5
1. Društvene mreže	☐	☐	☐	☐	☐
2. E-pošta	☐	☐	☐	☐	☐
3. Za sigurnost na internetu	☐	☐	☐	☐	☐
4. Za kupovinu, sigurnu kupovinu; mogu li procijeniti kad je sigurno kupovati	☐	☐	☐	☐	☐

13. Koje izvore koristite kada želite saznati nešto o određenoj temi, problemu i slično?

- ☐ Google tražilicu,
- ☐ Google Scholar tražilicu,
- ☐ Katalog knjižnice kako bi pronašao/ pronašla literaturu o temi koja me zanima,
- ☐ Osobno odlazim u knjižnicu i pitam knjižničara,
- ☐ Baze podataka.

14. Vjerujete li u potpunosti sadržajima koje pronađete na internetu

- ☐ da, u potpunosti,
- ☐ ovisi o izvoru na kojem sam pronašao/ pronašla sadržaj,
- ☐ ne vjerujem.

15. Provjeravate li točnost sadržaja koje se pronašli na internetu tako da koristite neke druge izvore?

- ☐ da, uvijek,
- ☐ ponekad,
- ☐ nikad ne provjeravam.

11.2. Tablica 1. Razlika u posjedovanju i korištenju informacijsko- komunikacijskih tehnologija između mjesta Posedarje i Podgradina

Mann-Whitney U Test	M (Podgradina)	Medijan (Podgr)	M (Posedarje)	Medijan (Pos)	Z	p-level	Valid N	Valid N
Dob (rangovi 1-6, jer postoji 6 kategorija)	3,98	4	3,94	4	-0,10	0,92	70	60
Obrazovanje (1,2,3)	2,00	2	2,00	2	0,00	1,00	70	60
Mobitel (1 klasični, 2 smart, 0 ne)	1,52	2	1,50	2	-0,03	0,98	70	60
8. Učestalost k. Int. (4 - svaki dan,3,2,1)	3,47	4	3,52	4	0,43	0,67	50	43
11. Zadovoljstvo signalom (1-5)	3,51	4	3,66	4	0,92	0,36	67	59
11. Brzinom	3,51	4	3,66	4	0,91	0,37	50	43
11. Cijenom	3,49	4	3,26	3	-1,14	0,26	50	43
11. Kvalitetom	3,47	4	3,68	4	1,25	0,21	50	43
11. Mobilnošću izvan kuće	1,35	1	1,13	1	-1,20	0,23	63	49
12. Znanje - društ mr (1-5)	4,00	4	3,52	4	-2,29	0,02	50	43
12. email	3,77	4	3,66	4	-0,29	0,77	50	43
12. Sigurnost	3,30	3	3,02	3	-1,11	0,27	50	43
12. sig kupnje	2,56	2	2,50	2	-0,18	0,86	50	43
14. Vjerujete li (2 da, 1 ovisi, 0 ne, bez odgovora - prazno)	1,14	1	1,22	1	0,55	0,58	50	43
15. Provjere točnosti (2 uvijek, 1 ponekad, 0 nikad, ništa - prazno)	0,72	1	0,68	1	-0,45	0,65	50	43

11.3. Tablica 2. Testiranje razlika u posjedovanju i korištenju informacijsko- komunikacijskih tehnologija s obzirom na spol

Mann-Whitney U Test	Median (ž)	Media n (m)	M (ž)	M (m)	Z	p	N ž	N m
Dob (rangovi 1-6, jer postoji 6 kategorija)	4	4	3,84	4,08	- 0, 85	0,4 0	64	66
Obrazovanje (1,2,3)	2	2	2,02	1,98	0, 23	0,8 2	64	66
Mobitel (1 klasični, 2 smart, 0 ne)	2	1	1,56	1,45	1, 19	0,2 4	64	66
8. Učestalost k. Int. (4 - svaki dan,3,2,1)	4	4	3,62	3,37	1, 40	0,1 6	47	46
11. Zadovoljstvo signalom (1-5)	4	4	3,56	3,62	- 0, 24	0,8 1	61	65
11. Brzinom	4	4	3,60	3,59	0, 15	0,8 8	47	46
11. Cijenom	4	4	3,43	3,30	0, 35	0,7 2	47	46
11. Kvalitetom	4	4	3,55	3,61	- 0, 48	0,6 3	47	46
11. Mobilnošću izvan kuće	1	1	1,26	1,19	0, 63	0,5 3	53	59
12. Znanje - društ mr (1-5)	4	4	3,91	3,57	1, 28	0,2 0	47	46
12. email	4	4	3,94	3,48	1, 73	0,0 8	47	46
12. Sigurnost	3	3	3,43	2,87	2, 06	0,0 4	47	46
12. sig kupnje	3	2	2,72	2,33	1, 36	0,1 7	47	46
14. Vjerujete li (2 da, 1 ovisi, 0 ne, bez odgovora - prazno)	1	1	1,19	1,17	0, 08	0,9 3	47	46

15. Provjere točnosti (2 uvijek, 1 ponekad, 0 nikad, ništa- prazno)	1	1	0,83	0,57	1,77	0,08	47	46
---	---	---	------	------	------	------	----	----

11.4. Tablica 3. Testiranje razlika u posjedovanju i korištenju informacijsko-komunikacijskih tehnologija s obzirom na dob

Mann-Whitney U Test	M (mlađi)	Median (mlađ)	M stariji	Median (stariji)	Z	P	N mlađi od 40	N stariji od 40
Obrazovanje (1,2,3)	2,36	2	1,80	2,0	4,12	0,00	47	83
Mobitel (1 klasicni, 2 smart, 0 ne)	1,87	2	1,30	1,0	5,00	0,00	47	83
8. Ucestalost k. Int. (4 - svaki dan,3,2,1)	3,87	4	3,15	3,0	3,77	0,00	45	48
11. Zadovoljstvo signalom (1-5)	3,51	4	3,63	4,0	-0,39	0,69	47	79
11. Brzinom	3,51	4	3,67	4,0	-0,65	0,51	45	48
11. Cijenom	3,60	4	3,15	3,0	1,78	0,08	45	48
11. Kvalitetom	3,60	4	3,56	4,0	0,09	0,93	45	48
11. Mobilnošću izvan kuće	1,11	1	1,31	1,0	-0,78	0,44	47	65
12. Znanje - društ mr (1-5)	4,18	4	3,33	3,5	3,57	0,00	45	48
12. email	4,11	4	3,33	3,5	2,99	0,00	45	48
12. Sigurnost	3,60	4	2,73	3,0	3,32	0,00	45	48
12. sig kupnje	3,09	3	2,00	1,5	3,84	0,00	45	48
14. Vjerujete li (2 da, 1 ovisi, 0 ne, bez odgovora - prazno)	1,18	1	1,19	1,0	-0,08	0,93	45	48
15. Provjere točnosti (2 uvijek, 1 ponekad, 0 nikad, ništa- prazno)	0,80	1	0,60	1,0	1,33	0,18	45	48

11. 5. Tablica 4. Testiranje razlika s obzirom na tri stupnja obrazovanja

<u>Kruskal-Wallis test:</u>	N OŠ	N SŠ	N VSŠ	M OŠ	M SŠ	M VSŠ	Median OŠ	Median SŠ	Median VSŠ	
Mobitel (1 klasicni, 2 smart, 0 ne)	30	70	30	0,97	1,59	1,87	1	2	2	H (2, N=130) =39,9 p =,00
8. Ucestalost k. Int. (4 - svaki dan,3,2,1)	5	58	30	2,60	3,45	3,73	3	4	4	H (2, N=93) =6,4 p =,04

11. Zadovoljstvo signalom (1-5)	26	70	30	3,58	3,50	3,80	3	4	4	H (2, N=126) =3,67p =,1595
11. Brzinom	5	58	30	3,20	3,50	3,83	3	4	4	H (2, N=93) =5,302103 p =,0706
11. Cijenom	5	58	30	2,00	3,26	3,80	2	3	4	H (2, N=93) =10,49 p =,0053
11. Kvalitetom	5	58	30	3,60	3,43	3,87	4	3	4	H (2, N=93) =4,796p =,0909
11. Mobilnošću izvan kuće	17	65	30	1,59	1,22	1,03	1	1	1	H (2, N=112) =5,179246 p =,0750
12. Znanje - društvenih mreža (1-5)	5	58	30	3,40	3,60	4,07	4	4	4	H (2, N=93) =3,821417 p =,1480
12. Email	5	58	30	1,80	3,53	4,37	1	4	5	H (2, N=93) =21,21018 p =,0000
12. Sigurnost	5	58	30	1,60	2,81	4,07	1	3	4	H (2, N=93) =29,19039 p =,0000
12. Sigurnost kupnje	5	58	30	1,00	2,03	3,73	1	2	4	H (2, N=93) =32,23p =,0000
14. Vjerujete li (2 da, 1 ovisi, 0 ne, bez odgovora - prazno)	5	58	30	1,40	1,26	1,00	2	1	1	H (2, N=93) =3,646297 p =,1615
15. Provjere točnosti (2 uvijek, 1 ponekad, 0 nikad, ništa- prazno)	5	58	30	0,20	0,55	1,07	0	1	1	H (2, N=93) =18,16446 p =,0001

11.6. Tablica 5. Korelacije dobi i stupnja obrazovanja s posjedovanjem i korištenjem informacijsko- komunikacijskih tehnologija

Spearmanove rang korelacije (R)		
	Dob (rangovi 1-6)	Obrazovanje (rangovi 1,2,3)
Dob (rangovi 1-6, jer postoji 6 kategorija)	1,00	-0,51
Obrazovanje (1,2,3)	-0,51	1,00
Mobitel (1 klasicni, 2 smart, 0 ne)	-0,68	0,54
8. Ucestalost k. Int. (4 - svaki dan,3,2,1)	-0,48	0,25

11. Zadovoljstvo signalom (1-5)	0,02	0,14
11. Brzinom	0,05	0,24
11. Cijenom	-0,28	0,31
11. Kvalitetom	-0,06	0,21
11. Mobilnošću izvan kuće	0,11	-0,21
12. Znanje - društvo (1-5)	-0,42	0,20
12. email	-0,34	0,46
12. Sigurnost	-0,32	0,56
12. sig kupnje	-0,36	0,59
14. Vjerujete li (2 da, 1 ovisi, 0 ne, bez odgovora - prazno)	-0,00	-0,20
15. Provjere točnosti (2 uvijek, 1 ponekad, 0 nikad, ništa- prazno)	-0,14	0,44